

**НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ
ДЕПАРТАМЕНТ „АДМИНИСТРАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ“
СЕКЦИЯ „ТУРИЗЪМ“**

Аделина Савова Стоянова

**ИЗСЛЕДВАНЕ НА ЕКОЛОГИЧНИЯ ТУРИЗЪМ С
ОБРАЗОВАТЕЛНА ЦЕЛ В КОНТЕКСТА НА
ИНДУСТРИЯТА НА ИЗЖИВЯВАНИЯТА**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд
за придобиване на образователна и научна степен
„доктор“

по професионално направление 3.9. Туризъм

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:

доц. д-р Ирена Емилова

София,

м. Юни 2023 г.

Дисертационният труд се състои от увод, три основни глави, заключение, библиография и приложения. Обемът на дисертационният труд е **211 страници**. Библиографията съдържа **142 източника**, от които – **127 литературни източници (59 на български език и 68 на чужд език) и 15 интернет източника**.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на **06.12.2023 г.**, от часа, в зала на Нов български университет в гр. София. Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в офис **620**, корпус **II** на Нов български университет.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ПЪРВА ГЛАВА: СЪЩНОСТНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ЕКОЛОГИЧНИЯ ТУРИЗЪМ

- 1.1. Основни понятия
- 1.2. Особености на екологичния туризъм
- 1.3. Устойчиво развитие на екологичния туризъм
- 1.4. Възможности за повишаване на образователния елемент в екологичния туризъм

ВТОРА ГЛАВА: ПРОУЧВАНЕ НА ФАКТОРИТЕ, ВЛИЯЕЩИ ВЪРХУ ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ИЗЖИВЯВАНИЯ В ЕКОЛОГИЧЕН КОНТЕКСТ

- 2.1. Теоретизиране на икономиката на изживяванията
- 2.2. Проучване на факторите, влияещи върху изживяванията по време на екологични пътувания
- 2.3. Резултати от изследването на туристическите изживявания
- 2.4. Анализ на резултатите от проучването

ТРЕТА ГЛАВА: НОВ ПОДХОД ЗА РАЗРАБОТВАНЕ НА МОДЕЛ НА ЕКОЛОГИЧНО ПЪТУВАНЕ

- 3.1. Концепция на дигитализиране
- 3.2. Платформата Eco WanderLust
- 3.3. Дигитално съдържание на туристическите програми
- 3.4. Тенденции на развитие и стратегически цели на платформата

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

СПИСЪК НА НАУЧНИТЕ И ПРАКТИКО-ПРИЛОЖНИТЕ ПРИНОСИ

СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

ПРИЛОЖЕНИЕ №1: Емпирично изследване

ПРИЛОЖЕНИЕ №2: Изследване нагласите на потребителите относно целта на посещение на екологична дестинация за туристическо пътуване

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на проблема

Настоящото изследване обхваща темата за мястото и ролята на екологичния туризъм, който е бързо развиващо се направление в туристическата индустрия. Той предлага на потребителите си отдих и почивка в чиста и запазена природна среда, далеч от забързано им ежедневиe, изпълнено със стрес. Екологичното съзнание, информираност и образование са се превърнали във важни аспекти от живота на съвременния турист, а неговата инициативност и действия - в знак на отговорно поведение и грижа, както към околната среда, така и за бъдещите поколения.

Фокусът на изследването, от една страна, е поставен върху образователния елемент на екологичния туризъм, а от друга – върху изживяванията, съпътстващи този вид пътувания и всичко това - електронно базирано.

Следва да бъде отбелязано, че развитието на екологичния вид туризъм с образователен елемент, изцяло зависи от състоянието на природните туристически ресурси. Те представляват обектите и явленията, които се явяват причината за голяма част от туристическите пътувания. Около 2/3 от пътуванията в световен мащаб са насочени към природни туристически ресурси, но при прекалено интензивно или напреднало туристическо развитие съществува голяма опасност туризмът да унищожи първопричината за своето възникване, т.е. да увреди или унищожи природната околна среда. *През последните години този проблем става все по-значим и сериозен.* Туристическите организации все повече осъзнават необходимостта от опазване на природната среда и в някои случаи се превръщат в основен спонсор на различни природозащитни действия. От основен вредител и унищожител на ресурсите, туризмът се превръща в главен фактор за опазването им, чрез което все повече нараства и неговото екологично значение. Туристическите организации и някои държави започват да предприемат редица законодателни и други мерки, целящи опазването на природните рекреационни ресурси (например, създаване на мрежа от национални паркове и защитени територии, насърчаване на екологичните форми и видове туризъм и др.) (Воденска, 2010). Тенденция в тази посока е въвеждането на дългосрочни образователни мерки, свързани с опазването на природата, които могат да включват информирано поведение от страна на туристите, както и повишаване екологичното съзнание и отговорност.

Екологичният туризъм има редица дефиниции в литературата, но за всички тях е вярно, че той представлява *отговорно посещение и пребиваване в природна среда, с цел извличане на удовлетворение и естетическа наслада от всички природни дадености*, което спомага за опазването на биоразнообразието, има минимален туристически отпечатък, включва образователни елементи, както и активно участие на местните общности във вземането на решения.

Когато обаче разглеждаме особеностите и развитието на екологичния туризъм, трябва да акцентираме, че в литературата рядко се споменават *изживяванията и развлекателният аспект при практикуването на различните му форми*, като напр. адреналина от покоряването на мечтан връх (планински-пешеходен туризъм); възлението от среща с чуждестранен орнитологичен вид (орнитоложки туризъм); тръпката от спускането в непозната пещера (спелеоложки туризъм); срещата с ендемични и реликтни растителни видове (флорален туризъм).

Спирайки се върху този аспект на екологичните пътувания с образователен елемент, е важно да дефинираме изживяванията, които се определят като пътуване на ума, което оставя у потребителя спомени за докосване до нещо специално, докато се научава нещо ново или за забавление. Това пътуване може да бъде създадено по различни начини – провокация на ума или използване на фантазия. Бързо развиващата се икономика на изживяванията в контекста на туристическите услуги означава, че *потребителите търсят запомнящите се спомени, усещане и символика, които се комбинират, за да създадат цялостен и дълготраен личен опит* (Емилова, 2020). Екологичният туризъм продължава да се развива и да добавя нови елементи, които в по-пълна степен да удовлетворяват туристическите потребности и мотиви. Проучвания в тази област показват, че стандартните туристически услуги вече не са достатъчни (Емилова, 2016). Персонализираният подход е очакване, а не нещо изключително. Хората ценят и търсят уникално изживяване, което могат да получат по време на всеки тип туристическо пътуване (Иванова, 2020).

Следвайки новите тенденции за търсене на екологични пътувания с образователен елемент, повишените екологични изисквания за чиста природна среда, както и нуждата на съвременните потребители да задоволят необходимостта си от нови изживявания, отбелязваме, че *екологичният туризъм има неограничен потенциал да бъде развит и усъвършенстван в България* – страна, богата на природни ресурси, обекти на туристически интерес.

Друг важен аспект за развитието му у нас е усъвършенстването и модернизиранието на различните му форми и мястото на интернет пространството за предлагането му. Тенденцията, която в момента се наблюдава е, че повечето предлагани туристически програми се характеризират със спорадичност; недобра организация и непоследователност. Навлизането на дигитализацията в управлението на екологичните пътувания е факт по цял свят, а темата за онлайн предлагането на услуги и изживявания се превръща във водеща в редица изследвания по света и вълнува както изследователи, така и бизнес средите, тъй като и двете страни все повече осъзнават неограничените възможности на дигиталната среда. Именно поради тази причина ***вярваме, че този дисертационен труд полага основите за една нова, модерна перспектива за развитие и предлагане на екологичен туризъм с образователен елемент в контекста на индустрията на изживяванията, който да даде нов тласък в разбирането и практикуването на екологичен туризъм в България.***

2. Обект и предмет на изследването

Обект на изследване в дисертационния труд са различните форми за практикуване на екологичен туризъм с образователен елемент на територията на Република България, който има пряко отношение върху индустрията на изживяванията.

Предмет на дисертацията са нагласите и желанията, които потребителите на екологични туристически услуги имат; техните очаквания при практикуване на екологичен туризъм с образователен елемент и оценка на изживяванията, които търсят посредством практикуването му.

3. Цел и задачи на изследването

Целта е да се докаже необходимостта от създаване на нова туристическа платформа, която да предлага съвременни и отговарящи на очакванията на туристическия потребител образователни екологични пътувания с акцент върху изживяванията посредством установяването на връзки и взаимозависимости между разглежданите категории понятия.

Целта ще се постигне чрез разработване на специализирана дигитална платформа, чиято задача е да предлага екологични пътувания с образователен елемент в контекста на индустрията на изживяванията. В целите на платформата се включват разнообразни туристически програми в областта на орнитоложкия, планинско-пешеходния, спелеоложкия и флоралния туризъм, образованието на потребителите, информираността им за актуалното състояние на околната среда, новите изживявания

и положителни емоции от пътуването и възможностите за подкрепа на съответни каузи, които да имат пряко положително въздействие върху околната среда.

Задачите, които се поставят, са:

1. Да се разгледат формите на екологичния туризъм, техните особености, тенденции за устойчиво развитие и възможности за интеграция на образователен елемент;

2. Да се анализира теоретичната концепция в индустрията на изживяванията и да се изследват факторите, влияещи върху туристическите изживявания в екологичен контекст;

3. Да се проведе онлайн изследване на изживяванията от екологични пътувания и да се направят основни изводи;

4. Да се анализират дигиталните възможности и да се разработи онлайн платформа за екологични пътувания с образователен елемент в контекста на индустрията на изживяванията;

5. Да се развият нови екологични туристически програми с образователен елемент и акцент върху изживяванията.

4. Ограничения на изследването

Границите на изследването обхващат данните, отнасящи се единствено за формите на екологичния вид туризъм, предлагани в България.

Статистическите данни представени в дисертационния труд, касаещи туристическите изживявания в екологичния туризъм, представляват извадка от 120 анкетирани потребители, които са били част от екологично пътуване. Рамките на изследването включват пълнолетни лица във възрастовата група 25 г. – 55 г. Периодът на провеждане на изследването е януари-февруари 2021 г.

5. Основна хипотеза и работни хипотези на изследването

Основната хипотеза в дисертационния труд се базира на необходимостта от разработване на нов, екологичен, туристически продукт, който съчетава устойчивото опазване на околната среда, в този смисъл предоставя специализирано знание по актуални въпроси и проблеми, с ясно поставяне на акцент върху изживяванията като добавена стойност от неговото потребление. Това ще послужи за изграждането на нова визия за екологични пътувания с образователна цел, намиращи място в разработената електронна платформа, която удовлетворява проучените чрез емпиричното изследване съвременни нагласи и потребности на туристите.

Във връзка с формулираните цел и предмет на изследването, в настоящия труд ще се изследва и анализира правдивостта на **пет работни хипотези**:

1. Все по-силно изразените нужди и специфични изисквания на потребителите на екологичен туризъм, налагат необходимостта от разработване на нови подходи за предлагане на туристическите услуги в тази област.
2. Засилване познавателния елемент по време на екологично пътуване е важно условие за повишаване ефективността на образованието като цяло, получаването на знания, придобиването на умения и компетенции, свързани с природната среда, както и начините за нейното съхранение и опазване.
3. Индустрията на изживяванията се явява неизменна част от екологичните пътувания с образователна цел, тъй като именно изживяванията се разглеждат като добавена стойност от практикуването на този вид туризъм.
4. Направленията „екология“, „образователен елемент“ и „изживявания“ са взаимосвързани и е важно да се разглеждат като комплексен инструмент за удовлетворяване съвременното търсене и предлагане на екологичен туризъм в България.
5. Необходимо е разработването на нова, електронна платформа за пътувания, която да предлага екологични пътувания с образователен елемент в контекста на индустрията на изживяванията.

6. Методология на изследването и използвани източници на информация

За осъществяване на целта и изпълнение на поставените задачи са приложени и използвани различни аналитични методи.

Чрез метода на индукция е проведено събирането на литературни данни. Данните са обработени и по този начин са анализирани тенденциите и повтарящите се елементи, на базата на които са изградени становища, заключения, решения и е направена оценка.

Методът на дедукция, изискващ хипотеза и избор за тестване на хипотезата (чрез наблюдение, анкети, анализ на данни), е използван с цел анализ на резултатите и изграждане на заключение.

Методите на проучване и наблюдение, характеризиращи се с изследователски процеси, които имат за цел да изследват и изучат дадено твърдение или процес, както и да бъдат проведени наблюдения на дадено явление и да се направят опити да се прибави получената информация към досегашно знание, също са използвани. Наблюденията включват формулиране на обяснителна хипотеза за явление,

предсказване на логично следствие от предположението (хипотезата), тестване на предвиждането и преглед за допуснати грешки.

Последователно са интегрирани и методите на синтез и анализ чрез първично обединяване на два или повече отделни елемента или съставни части в едно цяло или в една съвкупност и последващо разделяне на едно цяло или една съвкупност на два или повече отделни елемента, с цел по-добро тестване на елементите и разбиране на техните части.

Следващият процес, който е използван е избиране измежду еднородни данни и отделяне на онези, които съответстват на дадени разбирания или ситуации, по-известен като метод на подбора, а непосредствено след него е приложен този на систематизацията, позволяващ подреждането, сортирането, класифицирането, регламентацията, поставянето в ред на отделните елементи и данни и на края този на обработката, подготвящ, усъвършенстващ и подобряващ дадените процеси и данни.

В рамките на изследването са засегнати и методите на интервюто и анкетата като процеси на диалог между двама или повече души (интервюиращ и интервюиран), в които въпросите се задаваха от интервюиращия, за да получи информация от интервюирания или като процес на проучване на общественото мнение чрез събиране на сведения по предварително съставен въпросник, чрез задаване на едни и същи въпроси.

За осъществяване на целта и изпълнение на поставените задачи са приложени различни методи на дигитализация. Използвано е планиране, което включва определяне на целите на дигиталната платформата и определяне на ключовите думи за търсене в нея. Използван е и метода на развитие, който включва избор на дизайн, цветове, програмиране на функционалности. Популяризирането и подобряването на платформата е постигнато чрез предоставяне на стратегия за реклама посредством метода на оптимизация. Методът на техническата поддръжка е използван за въвеждане на ново съдържание и актуализиране на старото.

Дигиталната платформа е разработена в WordPress - платформа с отворен код за управление на съдържанието на сайтове.

Настоящият дисертационен труд може да се използва от теоретичните и емпирични изследователи в национален и международен план на проблематиката относно практикуването на екологичен туризъм с образователна цел и акцент върху изживяванията. Трудът не претендира за абсолютна изчерпателност, не само заради въведените ограничения, но и поради силно изменчивия характер на изследваните

явления. Поради тази причина дисертацията би могла да послужи като нова отправна точка за провеждане на допълнителни, по-мощабни и детайлизирани изследвания на тази проблематика.

II. ОСНОВНИ МОМЕНТИ ОТ СЪДЪРЖАНИЕТО НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ПЪРВА ГЛАВА на дисертационния труд е озаглавена „**Същностни характеристики на екологичния туризъм**“ и включва четири параграфа.

В първи параграф „*Основни понятия*“, са дефинирани същностните характеристики на понятията и на тази база е **разграничена** и разделителната линия между тях. В хода на теоретичния анализ се проследяват и измененията в разбирането на основните понятия, свързани с екологичния туризъм.

Според библиографската справка съществуват редица дефиниции на понятието „екологичен туризъм“, дадени от изследователи и организации, като всички те определят *екологичния туризъм като форма на отговорно пътуване до природни зони с цел изучаване и опазване на природата и осигуряване на социално-икономически ползи за местното население* (Fennell, 2008; Fennell, 2009; TIES; UNEP/TIES).

В допълнение, на световната екологична туристическа конференция в Канада през 2002 г. се приема, че „*екологичният туризъм обхваща всички принципи на устойчивия туризъм, що се отнася до икономическите, социалните и свързаните с околната среда влияния на туризма*“. Според Международното Общество за Екологичен туризъм „The International Ecotourism Society (TIES)“ – „*Екологичният туризъм е отговорно пътуване до природни места и местообитания, чрез което се съхранява околната среда и се поддържа благополучието на местните жители в конкретния екологичен район*“. Световният съюз за опазване на природата определя екологичния туризъм като „*пътуване или посещение, отговорно към околната среда, до сравнително непокътнати природни територии с цел удоволствие и възприемане на природата (и всички съпътстващи я културни забележителности), което подкрепя опазването на природата, посетителите оказват ниска степен на негативно въздействие, и се осигурява активно и рентабилно социално-икономическо развитие на местното население*“ (International Union for Conservation of Nature, IUCN).

Въз основа на запознаването с теоретичните постановки по разглеждания въпрос, в първи параграф на **ПЪРВА ГЛАВА** от дисертационния труд са **изведени** няколко важни момента, обуславящи основните понятия и специфичните характеристики на екологичния туризъм.

Първият от тях гласи, че за практико-приложното изучаване и анализ на различните форми на екологичния туризъм, специално внимание в дисертационния труд е обърнато на онези от тях, които имат пряко отношение към природата, екологията и природосъобразното посещение и използване на природни обекти, с акцент върху образователния елемент и генерираните изживявания – орнитоложки туризъм, планинско-пешеходен туризъм, спелеоложки и флорален туризъм.

Втори важен момент е детайлното разглеждане на особеностите, образователната стойност и потенциала за изживявания на по-горе изброените форми на екологичен туризъм и отправянето на препоръки за тяхното по-добро предлагане на туристическия пазар.

Изключително важна е констатацията, че в България съществува голямо разнообразие от възможности и обекти за практикуване на орнитоложки туризъм по цялата ѝ територия. По богатство на орнитофауна, страната се нарежда на второ място в Европа след Испания. До днес са установени 420 вида птици или 75% от европейската орнитофауна. Като гнездящи са регистрирани 288 вида (Байков, 2011). Два от най-известните и интересни трансконтинентални миграционни пътища на птиците *Via Pontica* и *Via Aristotelis* преминават през територията на нашата страна, която дава възможност за наблюдение на водолюбиви, морски, планински и ливадни видове птици, характерни за Централна и Северна Европа (Traventuria, Birdwatching & Wildlife Tours).

Основен момент в теоретичния обзор е **фокусирането** върху факта, че орнитоложкият туризъм има дългогодишни традиции в нашата страна, както и перспективи на развитие, добавяйки нови компоненти в гамата от предлагани услуги. Независимо дали туристът е опитен или любителски наблюдател на птици, задължително условие е да получи богата информация за видовете, техните особености, начина на живот и хранене, миграция, състояние на местообитания и екологични заплахи. Тази информация за сега присъства само на информационните табели и в центровете за посещение, изградени на стратегически места по миграционните пътища на птиците у нас. От посоченото следва да се **отбележи**, че **препоръките са в посока** създаване и усъвършенстване на организацията, както и

обучение на опитни професионалисти, които да изпълняват функциите на екскурзоводи, предоставящи туристическа услуга с висока образователна стойност.

Необходимо е да се **подчертае** и специфичността на изживяването под формата на емоция от срещата с дългоочакван и търсен нов вид птица за потребителите на орнитоложкия туризъм. За наблюдателите на птици е изключителен спомен и положително усещане срещата с вида, заради който са пропътували дълги разстояния, както и трудността, произтичаща от неговото фотографиране.

В **обобщение** следва да се посочи, че възможните действия, от страна на предлагането на орнитоложки туризъм в България, се заключават в запазване момента и създаване на специален спомен за всеки потребител (напр. фотографиране и рамкиране на специфичния вид, който потребителят е търсил; подарък под формата на сувенир от страна на туристическата фирма - организатор). С цел последващи пътувания могат да се изпращат и покани с оферти за посещение на нови дестинации с цел наблюдение и фото-заснемане на други видове птици.

На следващо място се **обръща внимание** на специфичните особености на планинско-пешеходните пътувания и възможностите за усъвършенстване на предлаганите програми.

За развитието на планинско-пешеходния туризъм като форма на активен отдих сред природата, характерен с желание за преодоляване на различни планински форми и посещение на природни забележителности, интерес представляват международните трекинг маршрути, както и планините в България.

Доказателство в подкрепа на горното твърдение е, че около 30% от територията на България е заета от планини, предпоставка за развитие, както на планински туризъм, така и на мрежа от екопътеки. Планините са изключително разнообразни по релеф и предлагат на посетителите богата гама от възможности за почивка, спорт и развлечения.

Важно е **уточнението**, че планинско-пешеходният туризъм в своята екстремна форма, която включва силни изживявания и емоции, се разглежда като алпинизъм. От една страна, алпинизмът е популярна форма на екологичния туризъм, а от друга - има недостатъчни изследвания, свързани с изживяванията по време на практикуването му.

На последно място се **обръща внимание** и на посещението на екопътеките като сравнително нова разновидност на екологичния вид туризъм, тъй като по-голямата част от тях са изградени през последните години. Тяхното практикуване е възможно благодарение на допълнително изградените съоръжения - мостове, стъпала, въжени

линии, за които е характерно, че са направени изцяло от естествени материали и се намират сред атрактивна природна среда с голямо биоразнообразие.

В **обобщение**, от съществено значение е да се подчертае идеята, че за развитието и усъвършенстването на планинско-пешеходните програми, предлагани в България, е необходимо да бъдат създадени индивидуализирани програми и маршрути; важна е комбинацията между различните видове и форми на туризъм, когато условията позволяват; също така е необходимо регулярно да се осъществява обучение и подготовка на специалисти в областта на пешеходно-планинския туризъм; да се развива образователния елемент в програмите, както и да се отделя специално внимание на изживяванията, споделените моменти и реализирането на мечти по време на практикуването на тази форма на екологичен туризъм.

По-нататък дисертационният труд **разглежда** особеностите на пещерния туризъм, които има дългогодишни традиции в България и привлича все по-голям туристически поток от международни туристи поради разнообразието от съответните ресурси в страната. Пещерният (спелео) туризъм е комбинация от екологичен, спортен и научно-познавателен туризъм, свързан с „науката за пещерите“ (спелеология) и се реализира чрез посещение или проникване в пещери с или без професионална екипировка (Михайлов, 2013). От туристическа гледна точка, най-впечатляващото явление под земята са пещерните образувания.

Важно е да се **изтъкне**, че за по-доброто разбиране и практикуване на пещерния туризъм у нас, се изисква индивидуален подход към нуждите и интересите на посетителите (често те могат да бъдат свързани с биогенните ресурси на пещерите); предлаганите програми за посещения е важно да осигуряват възможност за наемане на специализирана екипировка и записване на специализирани курсове; образователният елемент може да бъде постигнат чрез информацията в специално изградените табели, както и чрез предоставянето ѝ в информационни центрове, с цел запознаването на посетителите с историята и природните дадености на пещерата, закупуване на брандирани стоки (тениски, кърпи за глава, карабинери, бутилки за вода и други пещерни принадлежности), които да подпомогнат развитието на туризма в района и да облагородят пещерните обекти. Не трябва да се подценява и факта, че посещенията на пещерите и преодоляването на препятствията вътре в тях, са актуални възможности за практикуване на приключенски туризъм и са свързани с идеята за съчетаване различните видове туризъм (пещерен и делови, например корпоративен тиймбилдинг), в посока усъвършенстване и развитие на екипната работа.

В края на първи параграф, дисертационният труд **обръща внимание** и на флоралния туризъм, който се свързва с мотиви и желание за наблюдение, детайлно изучаване, рисуване, фото-заснемане на флорални видове в естествените им местообитания или в поддържаните за целта ботанически градини, паркове и оранжерии.

Следва да се отбележи **констатацията**, че наблюдението и фото-заснемането постепенно се превръщат във все по-популярни и съвременни методи, използвани по време на практикуване на различни форми на екологичен туризъм. С тази тенденция се развива и флоралният туризъм. В Европа той има дългогодишна история и традиции, добре структурирани програми и турове, флористичното разнообразие е голямо, а туристическият продукт е адаптиран към потребностите и желанията на посетителите.

По-нататък се **акцентира**, че България е страна с изключителен потенциал за развитие и популяризиране на съвременни флорални туристически маршрути, поради природогеографското си положение. Добрите европейски практики могат да бъдат пример, да намерят своето приложение, да бъдат адаптирани и усъвършенствани в хода на развитието и популяризирането на флоралния туризъм в България.

При развитието на флорален туризъм в България, **основните акценти** в интерпретативните програми за посетителите са свързани с популяризирането на българската флора, уникална и многообразна по своята същност. Неминуемо трябва да залегнат основните моменти свързани с наименования на растителните видове, историята на отделните видове, техния природозащитен статус, морфология и биология, месторастения и популации, разпространение, отрицателно въздействащи фактори, предприети мерки за опазване, защита и подобряване на природозащитното състояние, необходимост от изграждане на специална посетителска инфраструктура, целяща запазване на конкретни находища и пр. (Кирилов, 2017).

В **обобщение** следва да се посочи, че за развитието на флорален туризъм в поддържаните ботанически градини в страната ни, е необходимо целогодишната им готовност за прием на посетители и туристически поток; поддръжка, ремонтване и реновиране на материалната база, целенасочена реклама, открояваща възможностите и потенциала на ботаническите градини и техните колекции, както и специални събития и мероприятия за любителите на цветя.

Съвременните туристически маршрути за флорален туризъм в България могат да бъдат подобрени и в други **направления** – наблюдение на ендемични растителни видове и наблюдение на растителни съобщества.

Планинско-пешеходните маршрути, с цел разглеждане, изучаване и фотозаснемане на ендемити в естествените им местообитания са интересна и интригуваща възможност за много от туристическите любители на цветя. Повечето ендемити имат малък ареал на разпространение и са застрашени от изчезване, което налага поставянето на тези растителни видове под закрилата на Закона за биологичното разнообразие и включването им в Червената книга на България. От изключителна важност при тази форма на флорален туризъм е туристическите природни ресурси, обект на туристически интерес, да останат невредими в естествената си среда.

Важно е да се **разгледа** и възможността за развитие на флорален туризъм у нас, чрез планинско-пешеходни маршрути в защитени територии (национални, природни паркове и др.), природни забележителности или защитени зони, с цел разглеждане, изучаване и фотозаснемане на уникални за местността находища на уникални растителни съобщества. Развитието на флоралния туризъм в защитени територии, природни забележителности или защитени зони в България, е възможно, тъй като тези територии предлагат на туристическото внимание цели съобщества от интересни и редки видове, срещащи се само териториално-ограничено пространство поради специфичната екология на конкретния район. Защитените територии в България са толкова многобройни по численост и интригуващи от гледа точна на флоралния си потенциал, че единственото ключово остава разработването и предлагането на специфичен, специализиран туристически продукт, който да бъде целенасочен и успешен в популяризирането си както в страната, така и в Европа.

Обобщението тук, е че едновременно с развитието на туристически програми за флорален туризъм в България, трябва да се обърне внимание и на изживяванията, които тази форма на туризъм генерира макар и като нетърсен ефект от страна на туристите. Това по-конкретно намира израз в: познанието, което туристите получават по време на пътуването; специалното отношение към потребителите под формата на подаръци – фотография или рисунка на ботанически видове; възможностите за споделени усещания с останалите участници, както и последващите създадени приятелства.

Под формата на своеобразно **заключение** на първи параграф на **ПЪРВА ГЛАВА**, следва да се посочи, че анализът на основните понятия и същностни характеристики на екологичния туризъм, изискват нови подходи за изследване и интерпретация в хода на туристическото развитие.

Втори параграф от главата, с наименование „**Особености на екологичния туризъм**“ разглежда възникването на екологичния туризъм, което се свързва с имената на Хектор Кебалос – Ласкурайн (Ceballos-Lascurrain), които налагат термина още в началото на 80-те години на XX век (Славова, 2016). **Изведена е дефиниция** (Министерството на икономиката, Министерството на околната среда и водите и Министерството на земеделието и храните) за понятието „екологичен туризъм“: *„пътуване до сравнително незасегнати природни местности с цел посетителите да разгледат и да се наслаждат на природата и всички съпътстващи я културни забележителности, като едновременно с това се насърчава съхранението на тези райони и местообитания и се допуска възможно най-ниска степен на въздействие“*.

В този параграф се **обръща внимание** на основните принципи, които всяка организация или индивид, които развиват екологичен туризъм спазват.

На първо място се **посочва** стремежа към минимизиране на негативните въздействия върху околната среда. На следващо място се поставя утвърждаването на локалната идентичност и екологичната значимост на местната среда. Удовлетворяването на интересите и желанията на туристите и местното население също е основен принцип на екологичния туризъм. Отделя се и специално внимание върху осигуряването на материален и финансов ресурс за защита на околната среда. И накрая, е важно да се акцентира и върху осигуряването на икономическите ползи за местното население, както и право на участие във вземането на решения отнасящи се до развитие на конкретния регион.

Параграфът **акцентира** и върху основните елементи на екологичния туризъм, които включват: съхраняване на биоразнообразието; повишаване благополучието на местните хора; опазване на околната среда; опознаване и съхраняване на природата, традиционния бит и култура; отговорно поведение на туристите и туристическия бизнес към природното и културното богатство; предоставяне на туристически услуги от страна на малкия и среден бизнес; минимално използване на природните ресурси, които не притежават самовъзстановителни качества.

По-нататък параграфът продължава с **анализ** на сферата на взаимодействие „*природна среда - туризъм*“, която седи в основата на развитието на екологичния туризъм и обхваща рационални подходи и методи за природоползване, чрез които развитието на туризма е съобразено с екологията на съответните територии. Основно направление в тази сфера на взаимодействие е използването на средства за постигане на екологичен ефект от туризма чрез консервация и управление на еко-системите.

Изтъкнати, характерни особености на взаимодействието на „природна среда - туризъм“ са: развитието на туризма е съобразено с ограниченията и възможностите (параметрите на околната среда) и се минимизират отрицателните аспекти; идентификация, оценка и туристическа интерпретация на природните ресурси, като се гарантира тяхното опазване, рационално използване и възпроизводство; в планирането и организацията на туризма се включват приемащите общности, като се осигурява дългосрочна финансова полза, заетост и възможности за собствен бизнес (Михайлов, 2013).

Накрая, параграфът **обръща внимание** на изискването за предлагане на *разнообразен и силно индивидуализиран* продукт поради причината, че екологичният туризъм се развива в по-малки мащаби и често се практикува от туристите самостоятелно или в малки групи. За него е характерно, че използва създадена или специално пригодена за неговите цели инфраструктура, като хижи, заслони, еко-пътеки, въздени мостчета, беседки, наблюдателни площадки, еко-туристически домове, зелени къщи, къщи за гости и други. Практиката показва, че е насочен към предотвратяване на замърсяванията и щетите, които конвенционалният (класически) вид туризъм нанасят. Екологичният туризъм е характерен за туристите, стремящи се да запазят своето и на близките си здраве, и е известен още като отговорен туризъм, насочен към възстановяване или укрепване на физическото състояние. Подходящ е за туристи които търсят активния начин на почивка чрез повече спорт, движение, разходки сред природата, запознаване с флората и фауната и нейното опазване и предаване в запазен вид на следващите поколения.

Своеобразните изводи от направеното изложение на втори параграф на ПЪРВА ГЛАВА могат да бъдат обобщени по следния начин - основните принципи на екологичния туризъм, които се спазват от организациите, са актуални и до днес, а придържането към основните елементи на екологичния туризъм при неговото практикуване, се явява ключов фактор за успешното развитие на екологичните туристически програми. Независимо от това, прибавянето на нови елементи към туристическия продукт, е необходим процес за неговата конкурентоспособност.

Вследствие на разгледаните два параграфа на **ПЪРВА ГЛАВА** може да се твърди, че първата работна хипотеза на изследването: „*Все по-силно изразените нужди и специфични изисквания на потребителите на екологичен туризъм, налагат необходимостта от разработване на нови подходи за предлагане на туристическите услуги в тази област*“, **е доказана.**

Устойчивото развитие на екологичния туризъм се разглежда в трети параграф на ПЪРВА ГЛАВА на дисертационното изследване. **Фокусът** в нейното изложение е **поставен** върху новите и специфични изисквания, които поставя устойчивото развитие на екологичния туризъм в туристическите програми. **Направен** е преглед на понятието „*устойчив туризъм*“, обръща се внимание на основните му цели, икономически принос, влияния (включително над околната среда, социално-културни и икономически) и системи за измерване на постигнатата устойчивост.

Анализа започва с **разглеждане** на момента, в който се заражда идеята за екологосъобразно пътуване, което в последствие седи в основата на устойчивите принципи за развитие на туризма. В началото под екологичен туризъм се разбира всяко организирано туристическо пътуване, което включва в продуктовата си структура природни забележителности и защитени територии. Повишаването на интереса и мотивацията на туристите към подобни пътувания поставят природните обекти в центъра на специализираните форми на туризма, което по-нататък прераства в ангажираност на туристите в дейностите по опазване на природната околна среда. Разработват се кодекси за поведение на туриста, които се възприемат и от туристическите агенции. Стремещт е всяко туристическо пътуване да бъде екологосъобразно (Михайлов, 2013).

Световната организация по туризъм (UNWTO) определя устойчивият туризъм като „*туризъм, който взема предвид настоящото и бъдещото си влияние над икономиката, обществото и околната среда и задоволява нуждите на посетителите, индустрията, природата и приемащите общности*“.

От даденото определение, се **обобщават** и основните принципи и цели, свързани с устойчивото развитие на екологичния туризъм: на първо място екологичният туризъм използва по оптимален начин природните ресурси, които представляват ключов елемент в туристическото развитие, поддържайки жизненоважни екологични процеси и подпомагайки закрилата на природното наследство и биологичното разнообразие; на второ място, съобразяването със социалната и културната автентичност на приемната общност, предпазването на тяхното материално и живо културно наследство и традиционни ценности и толерантност между различните култури; на последно място се определя осигуряването на надеждно, дълготрайно икономическо развитие, предоставящо справедливо разпределени социално-икономически ползи на всички заинтересовани

страни, сред които стабилна заетост и икономически възможности, както и облекчаващи бедността социални услуги за приемащите общности.

За практико-приложното изучаване на устойчивото развитие на екологичния туризъм, Световната туристическа организация и Програмата на ООН за околната среда (Основни цели за устойчивия туризъм, 2005) **акцентира** и върху дванайсет основни цели, които са актуални и до днес и дават теоретичната и концептуалната рамка за развитието на екологичния туризъм по устойчив начин - *икономическа целесъобразност, местен просперитет, качество на труда, социална справедливост, задоволеност на посетителите, местен контрол, благополучие на общността, културно и историческо наследство, физическа цялост, биологично разнообразие, ефикасна употреба на ресурси и чистота на средата.*

Специално **внимание е обърнато** и на влиянията на туризма, които са специфични и имат особено значение за устойчивото развитие, а именно - влиянието над околната среда, социално-културното и икономическо влияние.

В тази връзка се **посочва**, че взаимоотношенията между туризма и природната среда винаги са били комплексни. Те включват множество дейности, които могат да имат отрицателни ефекти. Отрицателните влияния на туристическото развитие могат постепенно да унищожат ресурсите, на които то разчита (Green Ideas for Tourism for Europe, Sustainable tourism). От друга страна, се изтъква, че туризмът има потенциала и да създава и ползотворни въздействия, допринасяйки към защитата и предпазването на средата. Той има способността да се повишава информираността относно екологичните ценности и може да служи като способ за финансиране на защитата на природни зони и икономическото им развитие.

Социално-културното влияние на туризма се **разглежда** като въздействието върху приемащите общности от директни и косвени взаимодействия със заинтересованите лица в туристическата индустрия. По множество причини приемащите общности често са по-слабата страна при отношенията с гостите им и доставчиците на туристически услуги, използващи цялото си влияние. Тези влияния не винаги са видими, тъй като са трудно измерими, зависят от стойността, която им се придава и често са индиректни или трудни за определяне. Влиянията се проявяват когато туризмът води до промени в ценностните системи и поведението на местните, чрез което заплашва идентичността им. Но туризмът може и да има позитивни влияния, служейки като движеща сила за мир, гордост от културните традиции и предотвратяване на преселването към големите градове чрез създаване на работни

места. Както често се случва при среща на различни култури, социално-културните влияния са двойки: същите обективно описани влияния са положителни според някои групи и възприемани като неблагоприятни (поне частично) от други заинтересовани страни (Green Ideas for Tourism for Europe, Sustainable tourism).

Отбелязва се, че туристическата индустрия създава и значителни икономически ползи както за държавите, които приемат туристите, така и страните, от които идват и в това се изразява основното му икономическо влияние. Особено в развиващите се страни, една от главните мотивации за даден регион да се рекламира като туристическа дестинация е очакваният икономически растеж. Както и при другите влияния, това икономическо развитие води със себе си както положителни, така и отрицателни последици.

Гореизброените влияния, които устойчивият туризъм създава в хода на своето развитие, **поставят въпроса** и за необходимостта от използване на конкретна система за измерване на влиянията, която да позволи на фирмите, предлагащи различни видове туризъм, да определят доколко са постигнали устойчивост. За да се измерят резултатите и напредъка, се използват показатели и сравнителен анализ. Сравнителният анализ представлява „сравнението на производителността на дадено предприятие в определена насока (например консумацията на вода) с тази на сходно предприятие“. Сравнението не само поставя дейността на предприятието в перспектива с тези на конкурентите му, но и допринася за множество подобрения в работата му (Green Ideas for Tourism for Europe, Sustainable tourism).

Вследствие от извършените **анализи** и формулираните **изводи** в този параграф са направени следните **закljučения**: На държавно ниво и неправителствените организации трябва да работят заедно с цел изграждането на международен имидж на страната като устойчива екологична туристическа дестинация. Основната цел на това усилие е да привлекат повече туристи, които се интересуват от екологията и опазването на природата.

1. Едно от ключовите направления е развитието на трансгранично сътрудничество в областта на екологичния туризъм и опазването на природата. Такива програми са важен инструмент за управлението на трансграничните екосистеми, опазването на видовете и пътищата за миграция на дивите животни. Освен това, те стимулират развитието на маршрутните пътувания, което води до икономически и социални ползи за региона.

2. Развитието на регионалните връзки включва устойчивото използване на обектите на световното природно и културно наследство, които се обвързват с местните защитени територии и местни общности. Това допринася за увеличаване на диверсификацията на туристическите дестинации, като популярните места се свързват с местни обекти, включително извън защитените територии. Такъв подход помага и за разширяване на ползите от туризма, като преживяването за туристите се съчетава с благополучието за местните общности.

В четвърти параграф, озаглавен **„Възможности за повишаване на образователния елемент в екологичния туризъм“**, е извършен детайлен **анализ** на възможностите за повишаване на образователния елемент по време на екологични пътувания, като първо са разгледани характерните особености на образователния туризъм и предпоставките за неговата поява и развитие, а в впоследствие се акцентира и върху образователния елемент, специфично развиващ се в сферата на екологичния туризъм, неговата интерпретация в туристическите програми и възможности за развитие.

В исторически аспект, образователният туризъм кореспондира с провежданите през за XVII и XVIII век образователно-развлекателни пътувания, известни като „Голямата континентална обиколка” (Grand tour of Europe). Появата на образователния туризъм играе ключова роля за развитието на туризма в исторически план със своите значими социокултурни, политически, архитектурни и кулинарни влияния върху обществото. Този нов вид изживяване намира своето трайно проявление в туристическите програми, тъй като разширява кръгозора на туристите, задълбочава познанието им, пътуващите придобиват езикови умения и знания по архитектура, география, култура и изкуство.

Анализът на статистическите данни **показва**, че повечето млади хора в света избират т.нар. „полезна почивка”, с екологична насоченост, със свободна програма на пътуване и престой. Младежите търсят нестандартни развлечения и алтернативни маршрути с възможности за: опознаване на дадена страна, район или общност отвътре; социализация с местните жители и потапяне в техния начин на живот; усещане и съпреживяване на нова, различна социокултурна среда; комбиниране на почивката с обучение или поддържане на определено чуждоезиково ниво.

Изтъква се, че специфични особености и характеристики на образователния туризъм са активното желание и вътрешната мотивация на посетителите да потребяват специфичен туристически продукт, създаден на основата на атрактивни и

нетрадиционни форми на изучаване, изследване, обучение, образование. По този начин туристическите потребители са *способни да формират различен, научно обоснован подход към света и околната среда, да имат отговорно и съзнателно отношение към нейните природни, социо-културни и икономически компоненти* (Казанджиева, 2018).

Разграничени са и предпоставките за растежа и подема на образователния туризъм. Те се конкретизират в наличието на съществени основания и причини, които условно се групират в две основни направления (Казанджиева, 2018).

Първото направление е обусловено от *особеностите и измененията в туристическата индустрия* и по-конкретно от актуалните тенденции в туристическото търсене. Това направление, в **контекста** на екологичния туризъм, представлява възможност за модерния турист да обогатява знанията си за местната култура и природа, да се запознае със състоянието на околната среда и да бъде част от решаването на екологични казуси, инициативи и проекти за определен период от време. Особено подходяща целева група за такъв тип екологични пътувания с образователен елемент са младите хора, учениците, студентите и всички туристи, търсещи професионален опит или ново знание придобито по нетрадиционен начин.

Второто направление е свързано с *характеристиките и измененията в съвременната образователна система*, по-важните от които са: насърчаване обучението във всичките му форми и разновидности; стимулиране и подкрепа на концепцията за неформално обучение; повишаване информираността; нарастване ролята и значението на образованието като стимул за растеж на образователната индустрия; прилагане на нови модели на учене и иновативни изследователски техники; използване на съвременни информационно-комуникационни технологии в образованието. Второто направление **дава нови перспективи** за решаване на редица образователни въпроси в България чрез интеграцията на познавателния елемент в екологичния туризъм. Израстването в посока прилагане на новите концепции, методите и моделите за обучение, дава възможност за осъществяване на преподаването чрез изживявания. Същевременно това схващане поставя началото на развитието на целенасочени образователни екологични пътувания, фокусирани върху обучението и придобиването на практико-приложни умения.

Обръща се **специално внимание** на факта, че отношението на туристите към образованието, склонността и готовността им за учене и изследване са от ключово значение за развитието на образователния елемент в екологичните туристически пътувания. Като перспективно и динамично направление на съвременната

туристическа индустрия, развитието на образователния елемент в екологичните пътувания е тясно свързано с кариерното развитие и самоусъвършенстването на личността.

Вследствие на извършените **анализи** и формулираните **изводи** в този параграф са направени следните **заключения**:

1. Като форма на активна ваканция, актуалните тенденции в екологичния туризъм са своеобразна хибридна комбинация на оползотворяване на свободното време чрез обучение, която генерира ново търсене на туристически продукти с преобладаващи образователни, изследователски и учебни компоненти.

2. Съвременните изменения в образователния елемент на екологичния туризъм, са резултат от интеграцията между теорията за експерименталното учене или ученето чрез изживяване и съществуващите изследвания за образователен туризъм.

3. Тенденциите за развитие се основават на постигнатите резултати от участието в екологични пътувания, чиято добавена стойност е образователния елемент, вследствие на което се постига личностна трансформация.

В този смисъл има основание да се твърди, че **изведената втора работна хипотеза е доказана**, а тя е следната: *„Засилване познавателния елемент по време на екологично пътуване е важно условие за повишаване ефективността на образованието като цяло, получаването на знания, придобиването на умения и компетенции, свързани с природната среда, както и начините за нейното съхранение и опазване.“*

В **обобщение** на **ПЪРВА ГЛАВА** и четирите параграфа, следва да се **посочи**, че точното дефиниране на основния понятиен апарат, обвързването на концепцията на устойчивото развитие в съвременното практикуване на екологичен туризъм и разглеждането на образователния аспект има значителен принос за туристическите потребители, който се изразява в получаване на повече познания и обогатяване на техния опит при пътуване.

ВТОРА ГЛАВА е озаглавена **„Проучване на факторите, влияещи върху туристическите изживявания в екологичен контекст“** и включва четири параграфа.

В **първи параграф** **„Теоретизиране на икономиката на изживяванията“** е извършен детайлен **анализ** на влиянието на икономиката на изживяванията върху туристическите потребители, практикуващи екологичен туризъм и са разгледани основните фактори, влияещи върху туристическите изживявания в екологичен контекст.

Изтъква се, че изживяването се дефинира като *пътуване на ума, което оставя у потребителя спомени за докосване до нещо специално, докато се научава нещо ново или за забавление*. Това пътуване може да бъде създадено по различни начини – провокация на ума или използване на фантазия (Емилова, 2020).

Бързо развиващата се икономика на изживяванията в контекста на туристическите услуги означава, че *потребителите търсят запомнящите се спомени, усещане и символика, които се комбинират, за да създадат цялостен и дълготраен личен опит* (Nosany, 2016). В този смисъл традиционните маркетингови подходи, фокусиращи се върху функционалните характеристики и качество на продукта са неприложими вече (напр. Schmitt, 2003; Gentile, Spiller и Noci, 2007). Вместо това потребителите търсят изживявания, които „заслепяват сетивата им“. „Ангажирайте туристите лично“, „докоснете сърцата им“ и „стимулирайте умовете им“ (Schmitt, 1999), докато те се отдават на „фантазии, чувства и забавления“ (Holbrook and Hirschman, 1982) и така от фестивала на изгряващия човек в Невада (Kozinets, 2002), до плуване с делфини (Curtin, 2006) и рафтинг (Arnould and Price, 1993), туристите са в търсене на уникални, запомнящи се и необикновени изживявания. И способността на фирмите за създаване на лично изживяване за стимулиране на лоялността на клиентите, което ще им осигури устойчиво конкурентно предимство (Prahalad и Ramaswamy, 2004; Shaw and Ivens, 2005; Емилова, 2020).

Накрая, параграфът продължава с **разглеждане** на *персонализираният подход*, които е свързан с цялостното изживяване. В днешно време, той се е превърнал в очакване. Хората ценят уникалното изживяване, което могат да получат по време на всеки тип туристическо пътуване (Иванова, 2020). Логично, се **подчертава** необходимостта от промени и нововъведения в стандартното предлагане на услуги.

Интерес представлява **констатацията**, че *основните изживявания при екологичните туристически пътувания (покоряване на връх, наблюдение на вид, фотозаснемане, задълбочено изучаване и наблюдение) се създават в природата*. Концепцията се генерира при предварителното планиране, за да бъде показана на терен пред публиката (ангажираност в природна среда), т.е. клиентите, които плащат за съответния продукт получават цялостно изживяване, включително образователен елемент.

Като **обобщение** на първи параграф на **ВТОРА ГЛАВА**, следва да отбележим, че:

1. Производството на масов туристически продукт вече не е актуален, защото съвременното търсене е насочено към създаване на уникални изживявания, които могат туристите да получат по време на екологично пътуване. Необходимостта от изживяване на нови чувства и емоции са нови ценности, към които се стремят туристическите потребители, тъй като тяхната удовлетвореност в този смисъл е от изключителна значимост.

2. Пътуванията и развлеченията ще доминират в съвременната глобална икономика.

3. Клиентът оценява изживяването комплексно, а не само на отделните услуги, които влизат в състава на туристическия продукт. В този контекст, екологичните пътувания трябва да обхващат всички компоненти на пътуването и затова всяка организация би трябвало да се стреми да внедри в своята управленческа стратегия възможности за различни изживявания на туристите.

Втори параграф от **ВТОРА ГЛАВА** е озаглавен „*Проучване на факторите, влияещи върху изживяванията по време на екологични пътувания*“. В него се прави уточнението, че видовете изживявания в туристическа индустрия се основават на различни критерии и класификации, чрез които биват групирани (Емилова, 2020). Вследствие на тези критерии могат да се проучват и конкретни фактори, които влияят върху търсенето на туристически изживявания по време на пътувания.

В тази връзка се отбелязва, че един от най-важните фактори е *мотивацията на потребителите за предприемане на пътуването*. Според някои автори мотивите за пътуване са промените в климата, приключенията, здравето, поклоненията (Osterman and Chon, 2011), а според други – са дефинирани като - бягство от всекидневния живот, почивка, репутация, социално взаимодействие, образование, иновация, връщане към миналото, подобряване на семейни отношения (Crompton, 2009). Други изследователи пък определят следните мотиви за пътуване - подобряване на здравословното състояние, регенерация, социална интеграция, бягство от всекидневния живот, комуникация, среща с нови култури, свобода, самоизява, реализация и щастието, които по-късно в дисертацията ще бъдат обект на изследване сред потребители на екологичен туризъм (Cripendorf, 2009). *Именно мотивите на туристическите потребители за предприемане на пътуване, трябва да стоят в основата на разработването на нови туристически услуги в сферата на екологичния туризъм. Въпреки това, трябва да бъде отбелязано, че всеки турист е различен и неговите мотиви за пътуване са*

уникални, затова е важно да бъдат адаптирани към индивидуалните предпочитания на всеки.

По-нататък **анализът продължава** с разглеждане и на други фактори: (1) *разстоянието и развитието на технологиите*; (2) *доставчиците на услуги* и (3) *организационната структура* (Емилова, 2020).

Фактора „разстояние и развитие на технологиите“, е свързан с вида на изживяванията, които фирмите произвеждат и по-конкретно класифицира изживяванията в две форми (Емилова, 2020): 1. Изживявани от разстояние и близки изживявания – в първия случай изживяванията се движат от мястото за производство до клиентите, а във втория – клиентите идват на мястото на генерирането заради изживяванията.; 2. Технологични и лични изживявания – технологичните изживявания са базирани на информационните технологии докато личните изживявания се създават при контакт лице в лице.

Тук акцентът пада върху факта, че *екологичните пътувания спадат от една страна към близките изживявания - изживяванията се създават при истински контакт с природата или природния ресурс, с която туриста взаимодейства, а от друга страна могат да се причислят и към личните изживявания, които се създават при контакт лице в лице.*

Друг фактор, влияещ върху туристическите изживявания и разграничаващ фирмите, генериращи изживявания, (Pavitt, 1984) са *доставчиците на услуги* или тяхното място в производствената верига (Емилова, 2020).

Също така се отбелязва, че *екологичните пътувания с образователен акцент се причисляват към „Доставчици на продукти с изживявания“*. Това е така, защото *изживяванията по време на екологичните туристически пътувания се генерират основно от наличните природни ресурси*. Те пряко зависят от мястото, в което туриста се намира, от естетическата наслада, която изпитва, от образователните фактори, които притежава пътуването, както и от много други елементи, включително съпътстващо развлечение, социална интеракция и др. Предлагането на екологични пътувания в контекста на индустрията на изживяванията, всъщност зависи от предоставянето на качествен продукт, където изживяванията са допълнителен елемент към самия продукт, а не се генерират от други фирми и не е необходимо допълнително техническо оборудване. *Изживяването се явява допълнителната стойност и важен елемент към всяко екологично пътуване.*

Обръща се внимание и на фактора „организационна структура“, който се среща в специализираната литература в контекста на фирмите за производство на услуги (Sundbo, 1998; Емилова, 2020). Организационните структури, генериращи изживявания, развиват различни производствени системи. Някои от тях претърпяват трансформация във фазата на съзряване като се развиват от мрежи в посока организирани малки или големи стратегически фирми (Hagedorn-Rasmussen, 2006; Sundbo, 2006; Емилова, 2020).

Прегледът показва, че *екологичните туристически фирми се развиват най-често като малки стратегически фирми, които имат ясно дефинирана цел на предлагане на услугите си.*

Специално внимание е обърнато и на фактора „позициониране на туристическия продукт“. Отношение има комбинацията от отделните туристически услуги, влизащи в конкретния туристически пакет, които представляват възможност за диференциране на продукта, което представлява и основа за неговото позициониране. Този пример успешно е **апробиран** от практиката на туристическите агенции, предлагащи екологични пътувания. Туроператорите от своя страна, също създават продукти, с които намират своята ниша и работят успешно на пазара (Янева, 2016). В този контекст, избора на обекти, които да бъдат включени в туристическите пътувания – индивидуални или групови, създава възможности за взаимодействие между екологията, хотелиерството и туроператорския бизнес.

Като своеобразно **обобщение** на параграфа може да се изведат следните ключови елементи:

1. Съвременният туристически бизнес е изключително динамичен и персонализиран. Следователно прогресивното създаване на добавена стойност преминава от суровини към стоки, от стоки към услуги, за да достигне в последните години до изживявания, дори мечти.

2. Екологичните пътувания набират все по-голяма популярност поради факта, че те могат да бъдат много разнообразни и приспособени към почти всеки интерес и бюджет. Тенденция в тяхното развитие са пътуванията, обезпечавщи специалните изискванията на туристите или така наречените Custom-Designed Tours.

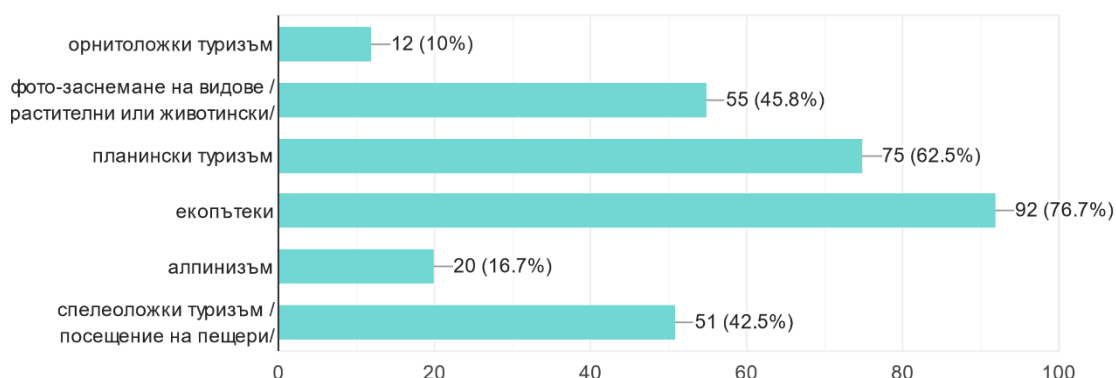
Трети параграф от **ВТОРА ГЛАВА** е със заглавие „**Резултати от изследването на туристическите изживявания**“ и в този параграф се представят резултатите от направено онлайн проучване сред 120 анкетирани потребителя на екологичен туризъм на възраст между 25 г. – 55 г. Анкетата е проведена в периода

януари – февруари 2021 г. и нейните основни акценти са разпредели по следния начин: предпочитани форми за практикуване на екологичен туризъм; образование чрез пътуване; потребителските нагласи и очаквания в контекста на икономиката на изживяванията. **Важно уточнение** е, че и трите основни направления – екология и кауза, информираност и знание, мотиви и търсене на изживявания, са интегрирани във зададените въпроси към анкетираните лица.

Анализът започва с първото направление, изследвайки предпочитанията на потребителите към различните видове екологични пътувания (**фиг. 1**). Екопътеките са една от най-предпочитаните форми на екологичен туризъм според направеното проучване, следвани от планинския туризъм, фото-заснемането на растителни и животински видове и спелеоложкия туризъм. По-малък интерес е проявен към алпинизма и орнитоложкия туризъм.

Коя форма на екологичен туризъм предпочитате?

120 responses

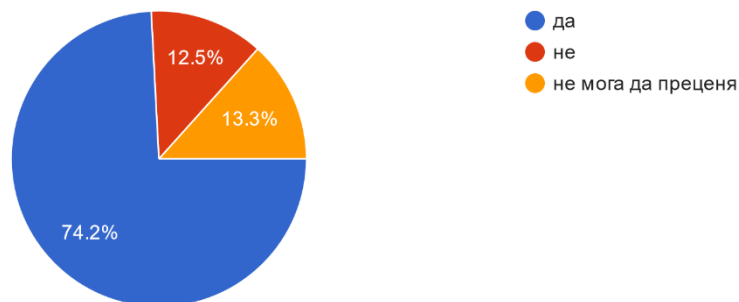

Фиг. 1 Изследване предпочитанията към различните форми на екологичния туризъм (авторова)

Според 74,2 % от анкетираните лица, дестинация България предлага добри възможности за практикуване на екологичен туризъм (**фиг. 2**), а 87,5 % изказват положителна нагласа при възможност да дарят част от туристическата такса за кауза, свързана с околната среда (**фиг. 3**).

България предлага ли добри възможности за екологичен туризъм?

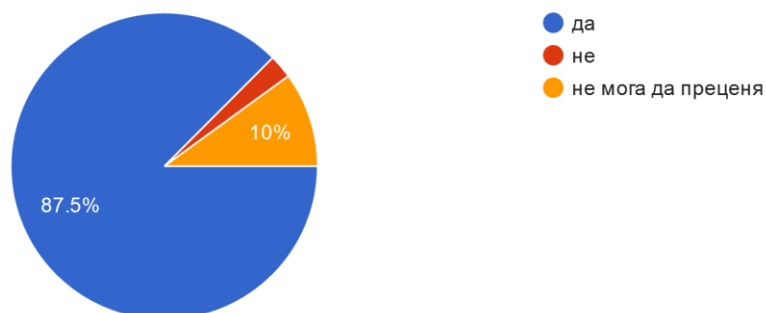
120 responses

Фиг. 2 Изследване отразяващо нагласите и възможностите за практикуване на екологичен туризъм в България (авторова)

Бихте ли дарили част от туристическата такса за кауза, свързана със защита на околната среда?

120 responses

Фиг. 3 Изследване нагласите за дарение на част от туристическата такса за кауза свързана със защита на околната среда (авторова)

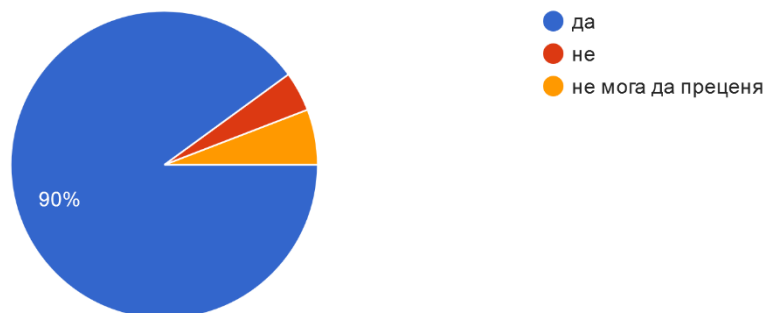
На следващо място е **представен** и втория проблем, който намира приложение в дисертационния труд, а именно *интеграцията на образователния елемент в екологичния туризъм*.

Резултатите **сочат**, че за 90 % от потребителите е важно да придобият ново знание по време на пътуването си (**фиг. 4**). Оттук следва да се направи заключението, че по-голямата част от изследваните туристически потребители намират за важно да

получат нови знания по време на пътуване, което посочват като важен фактор в процеса на техния избор на екологична дестинация.

Важно ли е за Вас да придобиете ново знание по време на Вашето пътуване?

120 responses

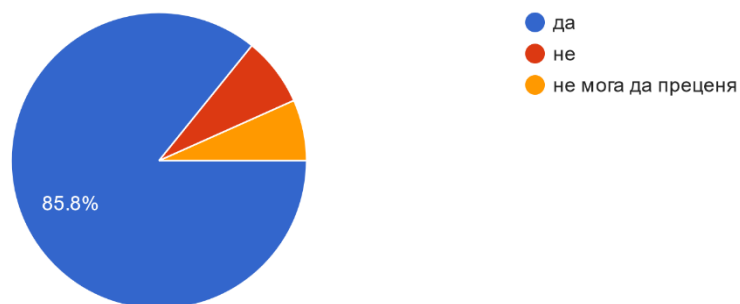

Фиг. 4 Изследване важността за придобиване на ново знание по време на пътуване (авторова)

Нататък изследването **продължава** с въпрос, свързан с предварителното проучване на дестинацията (*фиг. 5*). *Фигура 5* предоставя информация, че 85,8 % от потребителите проучват предварително дестинацията, която имат желание да посетят.

Проучвате ли предварително възможността за получаване на ново знание в дестинацията, която сте избрали да посетите?

120 responses

Фиг. 5 Изследване на предварителното проучване на дестинации (авторова)

Проучването **обръща внимание** и на *добавената стойност от потреблението на екологични пътувания, а именно изживяванията на потребителите.*

Един от важните моменти в изследването, е проучването на мотивите, които потребителите определят за важни при предприемане на екологично пътуване. В случая е използван модела на Crippendorf, адаптиран към нашата действителност на туристическия пазар (*фиг. 6*).

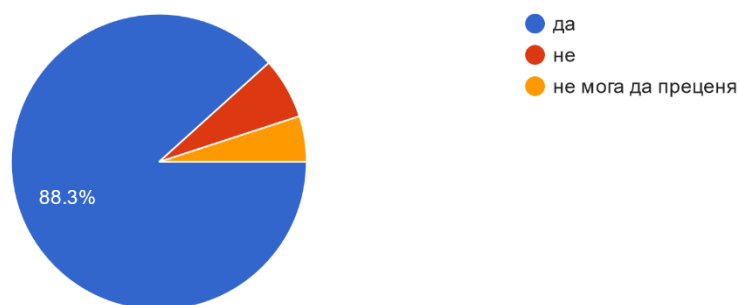
Фиг. 6 Изследване мотивите за пътуване сред потребители и желаещи да бъдат потребители на екологичен туризъм по (адаптирано от автора, по Crippendorf, 2009)

Изводът от изследването на мотивите на анкетираните лица показва, че съществуват няколко характерни за екологичния туризъм особености - с посещението на природни обекти, често потребителите са далеч от населеното място, където постоянно живеят, т.е. срещат се с нови култури и реализират бягство от ежедневието, а също имат за постигане личностна цел, свързана с опознаване на природата, нейните видове или околната среда като цяло, което характеризира образователния елемент на пътуването.

Разгледана е важноста, която придават потребителите на генерирането на нови изживявания при екологични пътувания. **Фигура 7** отразява, че за 88,3 % от потребителите е важно пътуването да бъде съпътствано от ново изживяване. **Може да се обобщи**, че автентичността на изживяванията играе изключителна роля за потребителите на екологични пътувания.

Важно ли е за Вас пътуването да бъде съпътствано с ново изживяване?

120 responses

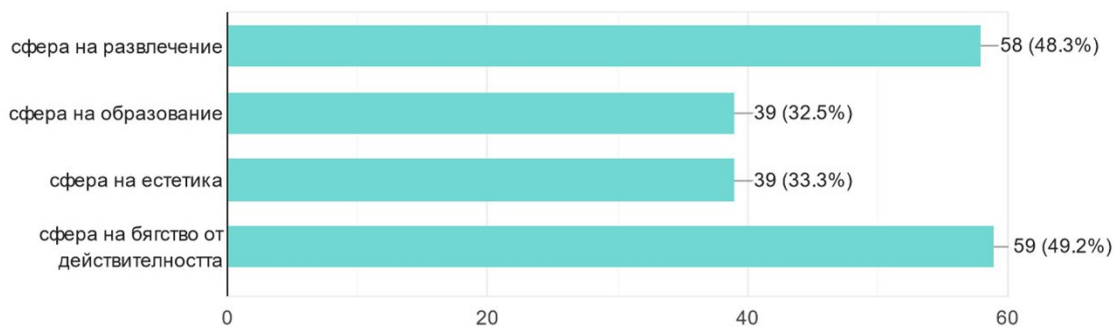

Фиг. 7 Изследване важността пътуването да бъде съпътствано с ново изживяване (авторова)

Според теоретичната концепция на изживяванията и по-конкретно наличието на четири сфери (сфера на развлечение, сфера на образование, сфера на естетика, сфера на „бягство от действителността“) на проявление (по Pine, B., Gilmore, G., 2005), те са **изследвани** сред еко-туристите. Резултатите са отразени на **фигура 8**.

Коя сфера на изживяването определяте като най-важна?

120 responses

Фиг. 8 Изследване важността на различните сфери на изживяването сред потребители на екологичен туризъм и желаещи да бъдат част от този вид туризъм (авторова)

Тези резултати **очертavat** и **категоричния извод**, че **екологичния вид туризъм** и **специфичните му форми** са свързани едновременно с посещение на природни обекти, извън населеното място на потребителя (бягство от действителността), слабо

изследвани области (образование) и дейности, характерни с активното участие на туриста и придружени от силно индивидуализиран подход (развлечение).

Задълбоченият анализ на дотук представените параграфи, **потвърждават третата работа хипотеза на изследването**: „Индустрията на изживяванията се явява неизменна част от екологичните пътувания с образователна цел, тъй като именно изживяванията се разглеждат като добавена стойност от практикуването на този вид туризъм“.

Третият параграф на **ВТОРА ГЛАВА** приключва с **извеждането и аналитичното представяне на резултатите** от проведената онлайн анкета, а **основните изводи и обобщения** са направени в четвърти параграф.

Четвъртият параграф, наименуван „*Анализ на резултатите от проучването*“ **обобщава основните изводи** от проведеното изследване.

Важно е **уточнението**, че разграничените основни направления на проучването са три и за да се удовлетворят неговите цели, се акцентира върху *екологичния туризъм и неговото развитие, развитието на образователния елемент в екологичните пътувания и търсенето на нови изживявания чрез тяхното практикуване*.

По отношение на първото направление, са **очертани изводите**, че изследваните потребители проявяват сериозно отношение към *екологичния вид туризъм* и неговите форми, като предпочитанията им за практикуване са именно в България, в посока развитие на потенциала ѝ.

На следващо място **се налагат изводите**, че:

- Е важен ефекта, който оказва туризма върху околната среда, посредством пътуванията.

- Природосъобразното пътуване е предпочитан начин за практикуване на туризъм.

- Едни от най-използваните форми на екологичен туризъм са екопътеките, следвани от планинския туризъм, фото-заснемането на растителни и животински видове и спелеоложкия туризъм. Възможностите за развитие са насочени към формите на екологичния туризъм - алпинизъм и орнитоложки туризъм.

- България притежава добри условия за практикуване и развитие на екологичен туризъм.

- Потребителите имат положителна нагласа да даряват част от туристическата такса за природозащитна кауза, и имат интерес да проследяват дарените средства.

На следващо място е представено направлението, отнасящо се до нагласите на потребителите към темата за развитието на *образователния елемент* в екологичния туризъм. **Непосредствените изводи** след направеното проучване са:

- Потребителите намират за важно да придобият ново знание по време на пътуването.
- Еко-туристите проучват предварително дестинацията, която планират да посетят.
- Основни методи и източници за предварително проучване на дестинацията, са Google търсения, информация „от човек на човек“ и социални мрежи.
- Анкетиранияте потребители изявяват желание да бъдат част от екологично пътуване с образователен елемент.

И последното направление, което се отнася до *изживяванията в екологичния туризъм, мотивацията на потребителите и тяхното търсене на автентични усещания чрез практикуването му*, е **обобщено и анализирано** като **непосредствените изводи** са:

- Основните мотиви за предприемане на пътуване са „бягството от всекидневния живот“ и „срещата с нови култури“.
- Потребителите изпитват ентузиазъм при планиране на пътуване.
- Анкетиранияте туристи намират за важно пътуването да бъде съпътствано с ново изживяване.
- Еко-туристите биха опитали нещо ново по време на пътуването си.
- Туристическите потребители обвързват екологичните пътувания с нови изживявания.
- Най-важни сфери на изживяванията са „бягството от действителността“ и „развлечението“.

Въз основа на информацията, анализирана от проведеното проучване, имаме основание да твърдим, че **четвъртата работна хипотеза е доказана**: *Направленията „екология“, „образователен елемент“ и „изживявания“ са взаимосвързани и е важно да се разглеждат като комплексен инструмент за удовлетворяване съвременното търсене и предлагане на екологичен туризъм в България.*

ТРЕТА ГЛАВА е озаглавена „**Нов подход за разработване на модел на екологично пътуване**“ и включва четири параграфа. Тази глава от дисертационния труд има за цел да представи нова, актуална и съвременна дигитална платформа, която предлага екологичен туризъм с образователен аспект в контекста на индустрията на

изживяванията. Разработената онлайн платформа, заедно с програмите, които предлага, са в съответствие с всички принципи на екологичното посещение и разглеждане на природни обекти и имат силен акцент върху образователния аспект, като се фокусира върху емоционалния заряд на пътуването - изживяванията, които всяко пътуване може да предложи.

В първи параграф, озаглавен „*Концепция на дигитализиране*“, основна изследователска цел е да се разгледа термина „дигитализация“, както и мястото на дигиталната среда в ежедневието на потребителите.

Технологиите, използвани при дигитализацията, се състоят от специализиран хардуер, софтуер и мрежи; техническата инфраструктура включва протоколи и стандарти и предполага наличието на политики и процедури (за работния процес, поддръжката, защитата и др.) (Дигитална култура за регионално сближаване, 2013). В рамките на дисертационния труд, който се фокусира върху екологичните пътувания с образователен характер, в контекста на индустрията на изживяванията, *целта е да се представи дигитализирано съдържание чрез уебсайт.*

Чрез разработването на дигиталната платформа, **основната цел** е да бъдат включени няколко важни елемента в цялостната концепция за предлагане на екологичен туризъм в България, като например:

- Екологосъобразни пътувания, които да оставят минимален негативен човешки отпечатък върху околната среда.
- Различни образователни аспекти, които да се представят по време на пътуването.
- Фокус върху изживяванията на потребителите.
- Информираност на туристите относно актуалното състояние на околната среда, която желаят да посетят.
- Предоставяне на различни възможности за подкрепа на екологични каузи, които да имат пряко положително въздействие върху околната среда и видовете, населяващи я.
- Възможност за проследяване на конкретно отделените средства за подкрепа.

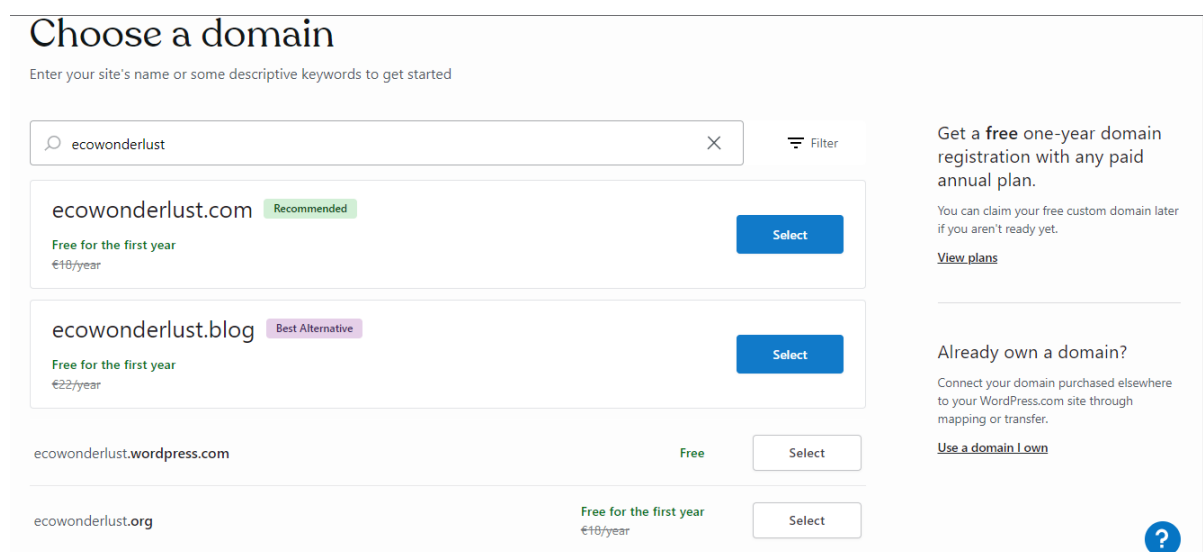
За **постигане целите** на дигиталната платформа за екологични пътувания, е използвана системата за управление на уебсайтове WordPress, която представлява вид програмно осигуряване с отворен код за създаване на сайтове, базирано на управление на съдържанието (CMS) чрез PHP и MySQL (WordPress Software).

Разработването на уебсайта е **стартувано** с направата на регистрацията, като за целите на новия туристически продукт е използвано името – *Eco WanderLust*, чието значение обединява всички аспекти на екологичния туризъм, разгледани в дисертационния труд. На първо място, трябва да се отбележи, че името на сайта съдържа ключовата дума “eco“, “ecological” или “ecology”, като зад тази причина стои мотива за голям брой препратки в Google търсенията. От друга страна, след изследване и анализ се добави и думата “wanderlust”, тъй като в буквален превод тя се свързва с транскрипцията „страстно желание за пътуване“ – мотив изтъкнат както от анкетиранияте потребители на екологичен туризъм в проучването, така и доказана от литературата причина за предприемане на туристическо пътуване.

На следващо място бе **регистриран** сайтът и **реализиран** на следния адрес: <https://ecowanderlustbg.wordpress.com/>, като следваща стъпка в неговото развитие бе избора на външния изглед и вътрешна подредба на съдържанието.

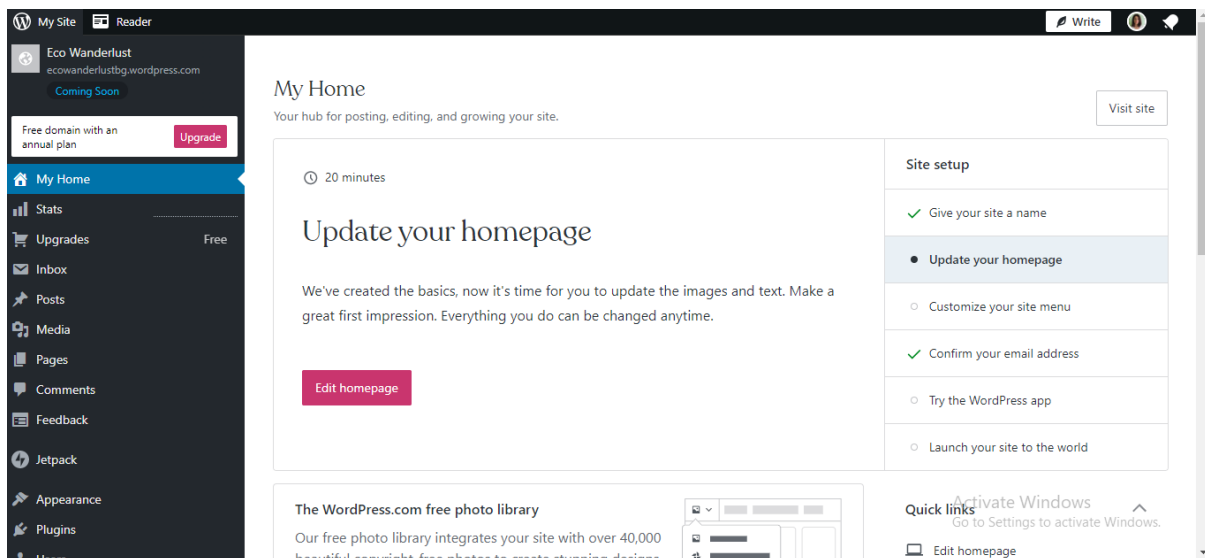
Във втори параграф, наименуван „**Платформата Eco WanderLust**“, специално внимание се обръща на етапите от създаването на платформата и нейният външен изглед, който започва с избора на домейн, визуализиран на **фигура 9**.

Домейнът представлява част от интернет адреса на уебсайта, който идентифицира и определя неговото място в интернет пространството. Домейнът е уникален текстов идентификатор, обикновено състоящ се от име и разширение, като например "google.com" или "wikipedia.org". За дигиталната платформа *Eco Wanderlust*, беше избран домейнът „ecowanderlust.com“.

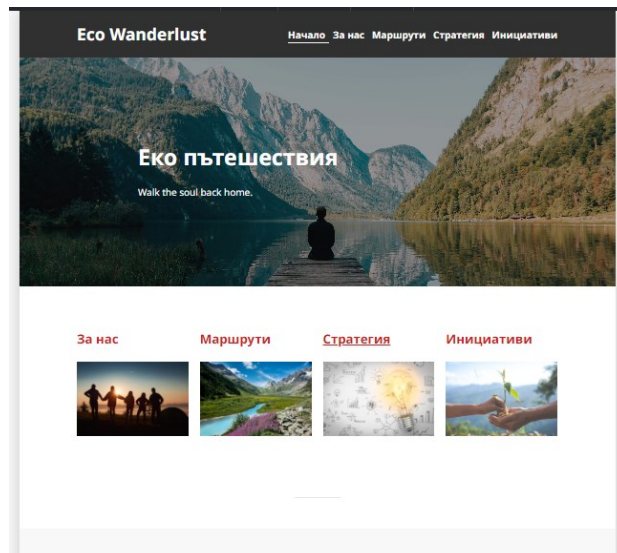
Фиг. 9 Избор на домейн (авторова)

След избора на домейн, се открива първоначалния изглед на контролния панел на WordPress (*фиг. 10*). Контролният панел (или административен панел) на WordPress е уеб базирана административна конзола, която предоставя на потребителите, възможността да управляват и контролират съдържанието, дизайна и функциите на уебсайта. Чрез контролния панел на WordPress, потребителите могат да създават, редактират и публикуват нови публикации и страници, да добавят и променят менютата на сайта, да управляват плъгини и теми, да следят коментарите и потребителските профили. В контролния панел на WordPress, потребителите могат да използват графичен потребителски интерфейс (GUI), който прави управлението на уебсайта по-лесно и достъпно.

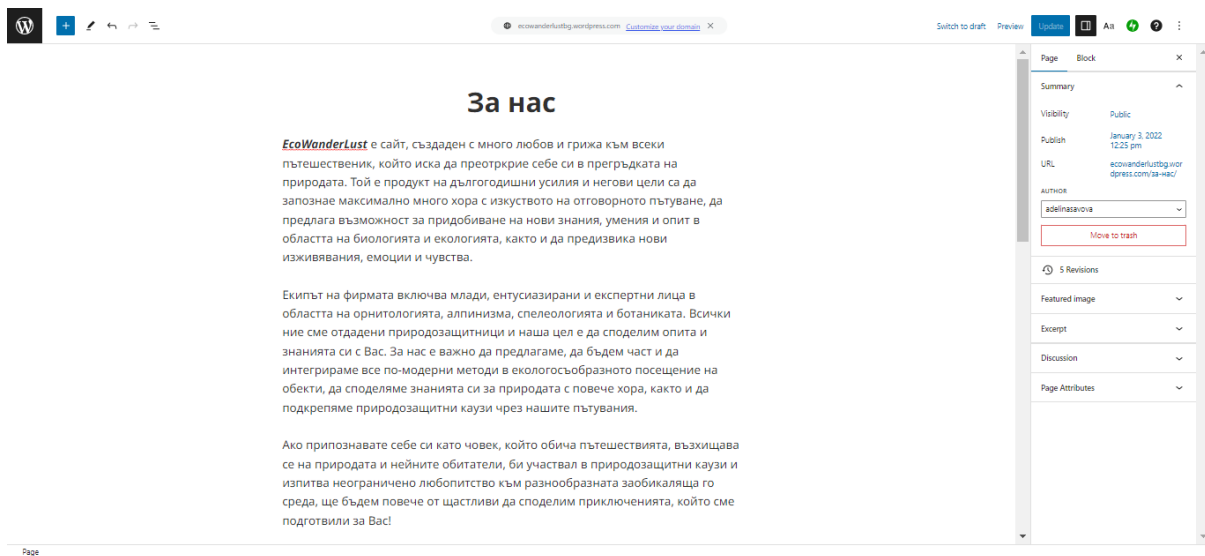
Фиг. 10 Първоначален изглед на контролния панел на Wordpress (авторова)

На следващо място, е **разгледана** началната страница на *Eco Wanderlust* (*фиг. 11*). Това е първата страница, която потребителят вижда, когато отвори уебсайта в браузъра си. Тази страница представлява визуалното представяне на уебсайта и е обикновено разработена, за да покаже важна информация за съдържанието и целите на уебсайта. Целта е да се представи уебсайта на потребителите и да им помогне да навигират лесно в него. На началната страница на *Eco Wanderlust* са включени елементи като новини, маршрути, екип, стратегия и инициативи.

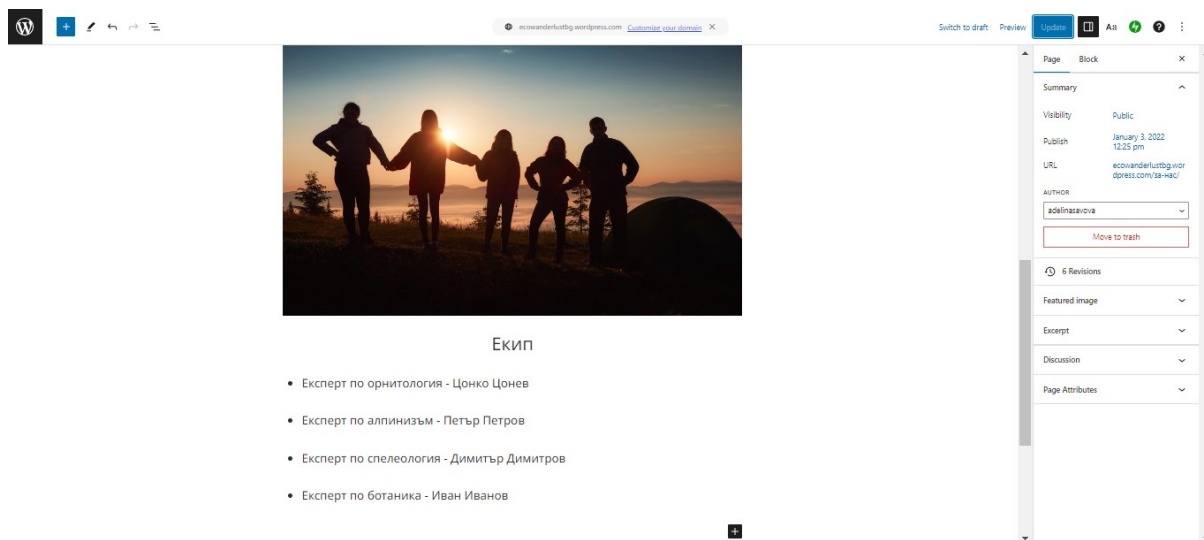
Фиг. 11 Начална страница на Eco Wanderlust (авторова)

Следва **поетапно разглеждане** на всеки елемент, включен в началната страница на *Eco Wanderlust* и анализа започва с обща информация относно целите и мисията на сайта и фирмата (*фиг. 12*).

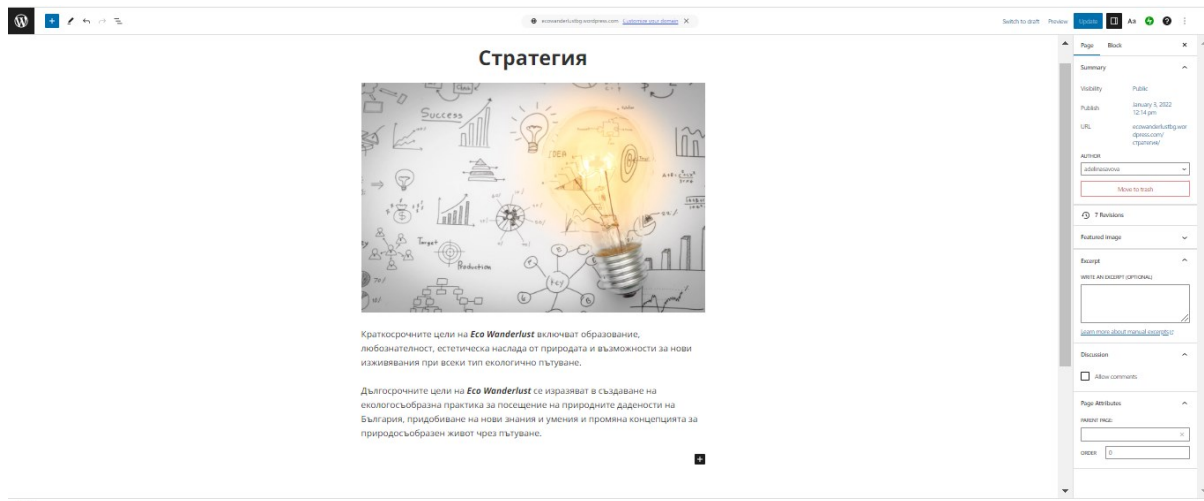
Фиг. 12 Цели и мисия на дигиталната платформа (авторова)

По-нататък **специално внимание** се обръща на екипа, който включва експерти от различни области, включително орнитология, алпинизъм, спелеология и ботаника. Тяхното представяне е основно с цел, информиране на потребителите, че при избор на екологично пътуване, ще бъдат придружени от водач – експерт в своята област, което носи и допълнителния образователен елемент на самото пътуване (*фиг. 13*).

Фиг. 13 Екип (авторова)

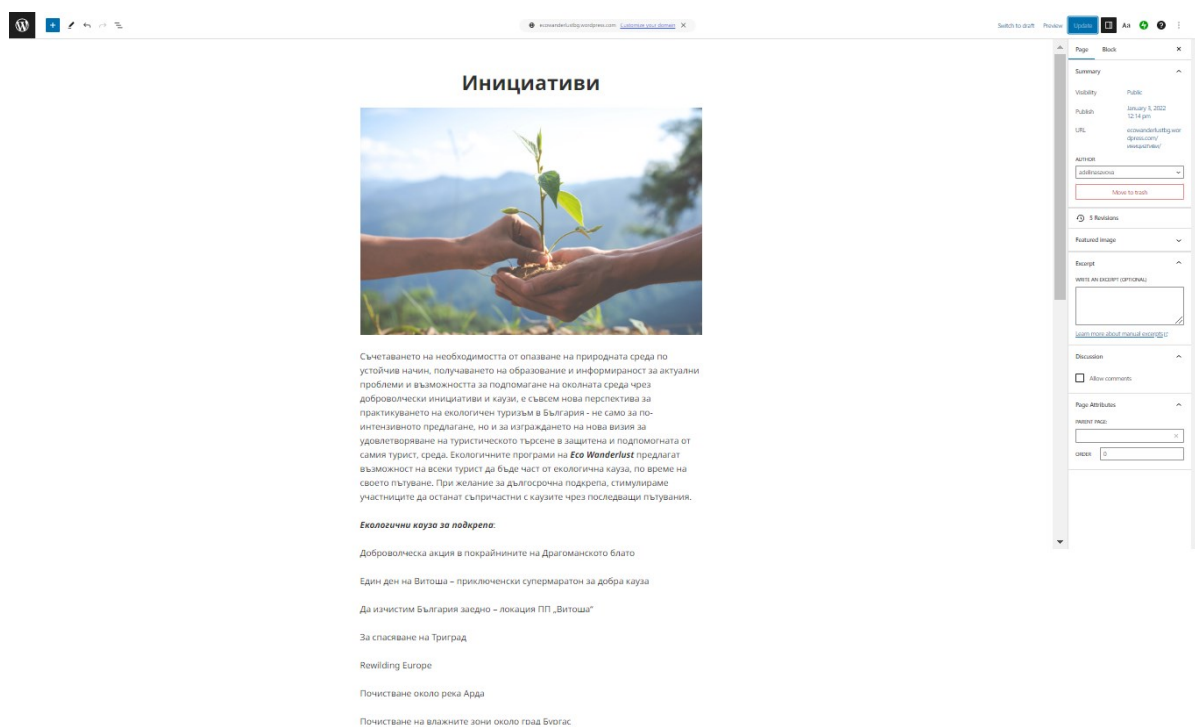
По-нататък се **акцентира** върху стратегията за развитие на платформата (*фиг. 14*), както и върху инициативите (*фиг. 15*) и екологичните каузи за подкрепа, който екологичните пътувания с образователен елемент и акцент върху изживяванията, имат за цел да представят на еко-потребителите.

Фиг. 14 Стратегия за развитие (авторова)

Стратегията за развитие на *Eco Wanderlust* представлява план за постигане на определени цели, които са свързани с маркетинга, продажбите и подобряване на потребителския опит. Стратегията включва планове за дизайн на уебсайта, съдържанието, техническата инфраструктура, оптимизация за търсачки (SEO), социални медии, мобилност и анализ на данни. Има за цел да определи каква

информация и функционалности ще бъдат предоставени на посетителите на уебсайта, как ще бъде организирана тази информация, как ще се постигне по-добро присъствие в интернет, как ще се увеличи трафика на сайта и как ще се улесни процесът на конвертиране на посетители в клиенти. Стратегията за развитие на *Eco Wanderlust* е дълъг и сложен процес и в рамките на дисертационния труд е разгледана от части, тъй като е необходимо техническо време да бъде апробирана в реалните обстоятелства на интернет пространството.

Фиг. 15 Инициативи и екологични каузи за подкрепа (авторова)

Инициативите и представените екологични каузи за подкрепа в уебсайта представляват активности или проекти, които са селектирани и изтъкнати, с цел да подкрепят екологичното благосъстояние на конкретна природна среда или животински вид. Инициативите могат да се осъществяват по всяко време, но целта е потребителите на екологичен туризъм да вземат участие по време на избраното от тях пътуване. Участието в инициативите и екологичните каузи за подкрепа, може да доведе до увеличаване на посещенията в дадена територия, по-голяма ангажираност на потребителите и оказване на финансова подкрепа, която да бъде проследена във времето от екологичните туристи.

В трети параграф на **ТРЕТА ГЛАВА**, озаглавен „*Дигитално съдържание на туристическите програми*“, се представя съдържанието на новата дигитална платформа, която предлага екологични, образователни пътувания в контекста на индустрията на изживяванията. Предложените пътувания включват всички форми на екологичния туризъм - орнитоложки, планински-пешеходен, спелеоложки и флорален туризъм.

Важно е да уточним, че програмите за екологичен туризъм, които иновативната дигитална платформа предлага, са разработени на база проучване предлагането на водещи туристически агенции, специализирани в екологични пътувания, като част от тях са абсолютно нови, несъществуващи за туристическия пазар в България (напр. пътувания с цел практикуване на флорален туризъм). Адаптирането и развитието на създадените турове се състои в поставянето на акцент върху генерирането на допълнителна стойност като изживявания, образование, опитност, развлечение, бягство от действителността, естетическа наслада от природните дадености и изтъкване на специфични, екологични каузи за подкрепа.

За целта на конкретното изследване бяха проучени туристическите агенции и туроператори „Травентурия“ ООД, „Адвенчър БГ“ и „Клуб Еделвайс“, специализирани в предлагането съответно на орнитоложки, пешеходно-планински и спелеоложки туризъм, като горепосочените запазват правото си над вече съществуващите програми. Разработените флорални туристически пътувания са с претенции за иновативност за вътрешния ни пазар поради големия потенциал на туристически ресурси, които съществуват у нас в тази посока, а именно ботаническите градини, ендемичните видове и защитените територии.

Всички предложени туристически програми комбинират форми на екологичния туризъм, с акцент върху образователните им елементи и генерирането на нови изживявания по време на пътуване.

Представените *програми за орнитоложки туризъм*, са еднокдневни (около гр. София) или продължителни (в страната, по миграционните пътища на птиците). Всички те съчетават в себе си изключителен орнитоложки потенциал за проследяване и фотозаснемане на птици в естествени им местообитания, което дава едновременно познания и изживявания. Програмите са:

1. Птиците на Драгоманско блато
2. Орнитофауната на Витоша
3. Изключителните птици

4. Тайните на птиците
5. Пролетна магия
6. Есенна магия
7. По следите на птиците

Изложените *програми за планинско-пешеходен туризъм*, са продължителни и съчетават в себе си приключения, образователни аспекти и изживявания в планините на България. Те са:

1. Магията на Маджарово
2. Тайните на водопадите
3. Приключение в прекрасната Рила
4. Експедиция в омайната Рила
5. Пътешествие в невероятния Пирин
6. Приключенски опит в Пирин

Разработените *програми за спелеоложки туризъм*, са едnodневни и комбинират познанието, образователните аспекти и изживяванията в изключителни пещерни образувания. Това по-конкретно са:

1. Тайните на пещерите
2. На разходка в пещера
3. Водни приключения
4. Магията на пещерите
5. Спелеоложки туризъм

Създадените *програми за флорален туризъм*, са едnodневни или многодnevни и съчетават в себе си образователни аспекти и изживявания чрез флоралния потенциал на страната ни. Те са:

1. Цветна София
2. Цветята на България
3. Магията на Маджарово

В последния, четвърти параграф на ТРЕТА ГЛАВА, озаглавен „*Тенденции на развитие и стратегически цели на платформата*“ са представени тенденциите на развитие и стратегическите цели на онлайн платформа *Eco Wanderlust*.

От изключителна важност е да се **подчертае**, че тенденциите на развитие, както и стратегическите цели на разработената онлайн платформа за екологични пътувания – *Eco Wanderlust*, са изключително динамични и зависят от последващото развитие на онлайн търсенето и потреблението на екологични пътувания. В този контекст, авторът

се ангажира единство с представянето на основните направления в които има намерение да развива платформата в бъдеще и няма претенции за анализ на вече изминали тенденции и постигнати цели.

Важно уточнение е, че *тенденциите на развитие на Eco Wanderlust се променят във времето, за да отговарят на нуждите и предпочитанията на потребителите*. Някои от актуалните тенденции на развитие на включват:

- Мобилна оптимизация, чрез която все повече потребители имат възможност да посещават уебсайта чрез мобилни устройства, затова е важно той да бъде оптимизиран като се адаптира към различните размери на екраните.

- Ускорение на зареждането, което ще позволи на потребителите да имат все по-малко време, което да прекарват в изчакване на зареждане на уебсайта.

- Персонализация, която позволява на потребителите да избират персонализирани изживявания и съдържание на екологичните програми.

- Използване на видео клипове, представящи различните изживявания по време на екологичните програми, предразполагащи потребителите към покупка.

- Използване на изкуствен интелект за автоматизиране на определени задачи, за подобряване на персонализацията и за подобряване на потребителския интерфейс на уебсайта.

- Потребителите все повече се интересуват от сигурността и защитата на техните данни, затова е важно уебсайта да има високо ниво на защита на данните и да се съобразява със закони и регулации в България на защитата на данните.

От друга страна, *стратегията за развитие на уебсайта Eco Wanderlust представлява план за постепенното подобрене на уебсайта с цел да се подобри неговата функционалност, дизайн, съдържание, търсимост и общ потребителски опит*. Тази стратегия може да включва детайлна оценка на текущото състояние на уебсайта, изследване на конкуренцията, определяне на целите и ключовите мерки за успех, планиране на нови функции и подобрения, определяне на бюджет, календар за реализация и мониторинг на резултатите. В същността си, стратегията за развитие на уебсайта представлява пътеводител, който насочва за всички решения за подобрене, като се стреми да увеличи неговата ефективност, конверсия и резултати.

Стратегията за развитие на *Eco Wanderlust* включва *краткосрочни и дългосрочни цели*.

Краткосрочните цели на *Eco Wanderlust* включват образование, любознателност, естетическа наслада от природата и възможности за нови изживявания при всеки тип екологично пътуване.

Дългосрочните цели на *Eco Wanderlust* се изразяват в създаване на екологосъобразна практика за посещение на природните дадености на България, придобиване на нови знания и умения и промяна концепцията за природосъобразен живот чрез пътуване.

Посоченото до момента дава основание за **потвърждение на последната работна хипотеза:** „*Необходимо е разработването на нова, електронна платформа за пътувания, която да предлага екологични пътувания с образователен елемент в контекста на индустрията на изживяванията*“.

Дисертационният труд **завършва с обобщение на резултатите, формулиране на изводи и насоки** за усъвършенстване на предлагането на екологичен туризъм с образователен елемент и акцент върху изживяванията като **извежда научните теоретични и практико-приложни приноси** от разработката.

ИЗВОДИ И ОБОБЩЕНИЕ

Изследването на екологичния туризъм с образователна цел в контекста на индустрията на изживяванията показва, че еко-туризмът има неограничен потенциал да бъде развит и усъвършенстван в България – страна, богата на природни ресурси, обекти на туристически интерес.

Предположението, че този дисертационен труд ще даде нова, модерна перспектива за развитие и предлагане на екологичен туризъм чрез образователен елемент и изживявания, стои в основата на идеята на проучването.

В резултат на теоретичния анализ на проблематиката, на разработените ефективни възможности и постигането на оптимална схема на изследователска постановка, се стига до редица изводи и насоки за усъвършенстване, които могат да се обобщят по следния начин:

Първи обобщен извод: Орнитоложкият туризъм в нашата страна е със значителни дългогодишни традиции. Привлича любители на птиците от цял свят и има големи перспективи за развитие. Откриването и развитието на нови компоненти добавят разнообразие към предлаганите услуги. Те може да включват обогатяване на програмата с дейности, подпомагане на каузи или участие в обучителни програми. Новите компоненти предоставят по-широк спектър на изживяванията за туристите и допринасят за устойчивото развитие на орнитоложкият туризъм.

Насоки за усъвършенстване: Възможните действия, от страна на предлагането на орнитоложки туризъм в България, се заключават в запазване момента и създаване на специален спомен за всеки потребител (напр. фотографиране и рамкиране на специфичния вид, който потребителят е търсил; подарък под формата на сувенир от страна на туристическата фирма - организатор). С цел последващи пътувания могат да се изпращат и покани с оферти за посещение на нови дестинации с цел наблюдение и фото-заснемане на други видове птици. Препоръките са в посока създаване и усъвършенстване на организацията, както и обучение на опитни професионалисти, които да изпълняват функциите на екскурзоводи, предоставящи туристическа услуга с висока образователна стойност.

Втори обобщен извод: Планинско-пешеходният туризъм в България има изключителен потенциал за развитие и усъвършенстване. Освен международните трекинг маршрути, които привличат туристи, както от страната, така и от чужбина, планините в България притежават изключителна притегателна сила, която може да бъде оползотворена по екологосъобразен начин.

Насоки за усъвършенстване: За развитието на пешеходно-планинския туризъм в България е необходимо да бъдат създадени и предлагани индивидуализирани програми и маршрути. Важна е комбинацията между различните видове и форми на туризъм, когато условията позволяват. Също така е необходимо регулярно да се осъществява обучение и подготовка на специалисти в областта на пешеходно-планинския туризъм; да се развива образователния елемент в програмите, както и да се отделя специално внимание на изживяванията, споделените моменти и реализирането

на мечти по време на практикуването на тези форми на екологичен туризъм.

Трети обобщен извод: Пещерният туризъм има дългогодишни традиции в България и привлича все по-голям туристически поток от международни туристи поради разнообразието от ресурси в страната, но за по-доброто разбиране и практикуване на пещерен туризъм, се изисква индивидуален подход към нуждите и интересите на посетителите.

Насоки за усъвършенстване: За предлаганите програми, е важно те да осигуряват възможност за наемане на специализирана екипировка и записване на специализирани курсове. Образователният елемент може да бъде постигнат чрез изнасянето на информация в специално изградени табели, както и чрез предоставянето ѝ в информационни центрове, с цел запознаване на посетителите с историята и природните дадености на пещерата и възможност за закупуване на брандирани стоки, които да подпомогнат развитието на туризма в района и да облагородяват пещерните обекти.

Четвърти обобщен извод: България е страна с изключителен потенциал за развитие и популяризиране на съвременни флорални туристически маршрути, поради природогеографското си положение. Добрите европейски практики могат да бъдат пример, да намерят своето приложение, да бъдат адаптирани и усъвършенствани в хода на развитието и популяризирането на флоралния туризъм в България.

Насоки за усъвършенстване: За развитието на флорален туризъм в поддържаните ботанически градини в страната, е необходимо целогодишната им готовност за прием на посетители и туристически поток, което включва поддръжка, ремонтване и реновиране на материалната база, целенасочена реклама, открояваща възможностите и потенциала на ботаническите градини и техните колекции, както и специални събития и мероприятия за любителите на цветя.

Пети обобщен извод: Екологичните пътувания с образователен елемент и с акцент върху изживяванията, биват част от сферите на образованието, развлечението и на „бягството от действителността“. При тези сфери на изживяването, потребителите вземат активно участие в събитието, като те лично въздействат или влияят върху това, което провокира изживяването. В същото време, свойствената връзка на потребителите с природния обект се характеризира с „поглъщането“, тоест потребителят физически става част от изживяването, което от своя страна означава, че човекът ще „влезе“ в изживяването.

Насоки за усъвършенстване: При развитието на екологични, образователни туристически програми, с акцент върху изживяванията, трябва да се проучат възможностите, дейности от програмите да обезпечават нуждите на потребителите от образование, развлечение и „бягство от действителността“.

Шести обобщен извод: Потребителите на екологичен туризъм проявяват сериозно отношение към природата, посочения вид туризъм и неговите форми. За туристите е важен ефекта, който оказва туризма върху околната среда, посредством пътуванията. Природосъобразното пътуване е предпочитан начин за практикуване на туризъм. Едни от най-използваните форми са екопътеките, следвани от планинския туризъм, фото-заснемането на растителни и животински видове и спелеоложкия туризъм.

Насоки за усъвършенстване: В контекста на екологичните пътувания е важно изграждането на положителна нагласа на потребителите към природната среда, мотивиране и предоставяне на възможности за осъществяване на дарения като част от туристическата такса да се отчислява в тази посока. На следващо място трябва да се стимулират еко-туристите да участват в природозащитни каузи и да проявяват интерес към активни действия за съхранение на природните ресурси.

Седми обобщен извод: Придобиването на ново знание по време на пътуването е от изключителна значимост за потребителите на екологичен туризъм. Те проучват предварително дестинацията, която планират да посетят, а основните методи и източници за това включват Google търсения, информация „от човек на човек“ и социалните мрежи.

Насоки за усъвършенстване: За увеличаване на познавателния ефект от екологичните пътувания, е необходимо да се акцентира вниманието върху повишената квалификация на туристическия персонал, контактуващ пряко с туристите в посока предоставяне на високо качество на специализирани знания по цялата производствена верига, касаеща предлагането на всички отделни услуги.

Осми обобщен извод: Основните мотиви за предприемане на пътуване са „бягството от всекидневния живот“ и „срещата с нови култури“. Потребителите на екологичен туризъм изпитват ентузиазъм при планиране на пътуване и намират за важно пътуването да бъде съпътствано с ново изживяване. Еко-туристите обвързват екологичните пътувания с нови изживявания и за тях най-важни сфери на изживяванията са „бягството от действителността“ и „развлечението“.

Девети обобщен извод: Трите основни направления: екология, образователен елемент и изживявания са взаимосвързани и е важно да се разглеждат като комплексен инструмент за удовлетворяване съвременното търсене и предлагане на екологичен туризъм в България.

Насоки за усъвършенстване: Подобряването на съществуващите екологични програми, както и внасяне на иновативни елементи към тях, са подходи за увеличаване на многообразието от екологични туристически продукти, което от своя страна допринася за устойчивото развитие на този вид туризъм у нас.

Десети обобщен извод: Разработената дигитална платформа за екологични пътувания с образователна цел и акцент върху изживяванията, е важна отправна точка за допълнителни, задълбочени изследвания в областта на устойчивото развитие на екологичния туризъм.

Насоки за усъвършенстване: Последващите научни разработки, анализи и предложения, свързани с темата на дисертационния труд, следва да продължат да бъдат развивани в синхрон със следните вече установени принципи: разработване на екологосъобразни пътувания, оставящи минимален негативен човешки отпечатък върху околната среда; разглеждане на образователни аспекти, които да се представят по време на пътуването; фокус върху изживяванията на потребителите; информираност на туристите относно актуалното състояние на околната среда; предоставяне на различни възможности за подкрепа на екологични каузи, които да имат пряко положително въздействие върху природната среда; възможност за проследяване на средствата, специално отделени за подкрепа на екологичните каузи за защита на

териториите.

Изведените десет резултата от дисертационния труд доказват, че съчетаването на необходимостта от опазване на природната среда по устойчив начин, получаването на образование и информираност за актуални проблеми и възможността за подпомагане на околната среда чрез доброволчески инициативи и каузи, с днешните възможности за предлагане на туристически продукт чрез съвременните дигитални платформи, е съвсем нова перспектива за практикуването на екологичен туризъм в България - не само за по-интензивното му предлагане, но и за изграждането на нова визия за удовлетворяване на туристическото търсене в защитена и подпомогната от самия турист, среда.

Изследването показва, че предварително набелязаните цели и задачи в научното изследване могат да се осъществяват при добра организация на изпълнението на проучването, както в теоретичен план, така и в приложен – проучването на хипотезите и обосновката на бизнес модела.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Изследваната проблематика за развитието на екологичния туризъм е актуална и значима в наши дни, тъй като екологичното съзнание и грижата за околната среда са станали важни аспекти от живота на съвременния турист. Природните туристически ресурси са от съществено значение за развитието на екологичния туризъм, но при неправилното им управление може да се нанесат вреди на природата. В този контекст, туристическите организации и държавите трябва да прилагат законодателни и други мерки, които да гарантират опазването на природните рекреационни ресурси. Особено важни са дългосрочните образователни мерки, свързани с повишаване на екологичното съзнание и отговорност на туристите. Въвеждането на тези мерки може да допринесе за постигането на баланс между туристическите интереси и опазването на природата.

Дисертационният труд представя важен аспект за развитието на екологичния туризъм в България. Усъвършенстването и модернизирването на различните форми на екологичен туризъм, като и включването му в интернет пространството за предлагане на услуги и изживявания, са от решаващо значение за постигане на по-добра организация и последователност в предлагането на устойчив, екологосъобразен туризъм.

Тенденцията за дигитализация на управлението на екологичните пътувания е факт. Този дисертационен труд дава нова, модерна перспектива за развитие на екологичния туризъм с образователен елемент в контекста на индустрията на изживяванията; дава нов тласък в разбирането и практикуването на екологичен туризъм в България, като се подпомага бъдещото развитие на тази индустрия и се способства за по-доброто съхранение на природните богатства в страната. ***Вярваме, че дисертационният труд може да допринесе за по-доброто развитие на устойчивия туризъм и за опазването на околната среда, като се насърчават туристите да посещават места, където се спазват определени екологични принципи и се работи целенасочено за запазване на природните ресурси.***

На база проведеното изследване, можем да заключим, че ***туристическите потребители проявяват все по-голям интерес към екологичните форми на туризъм, като това включва пътувания, които не само предоставят възможност за почивка, но и са насочени към запазване и защита на околната среда.*** В този контекст, необходимостта от създаване на нова туристическа платформа, която да

предлага съвременни и отговарящи на очакванията на туристическия потребител образователни екологични пътувания, с акцент върху изживяванията, е все по-належаща.

Създаването на онлайн платформата *Eco Wanderlust* дава възможност на потребителите да се насладят на екологично ориентирани туристически програми, които включват образователни елементи, насочени към повишаване на информираността им за актуалното състояние на околната среда, предлага нови изживявания и положителни емоции от пътуването. Платформата допринася и за подкрепа на съответни каузи, които имат пряко положително въздействие върху природата.

В заключение, вярваме, че разработената от нас специализирана, дигитална платформа за екологични пътувания с образователен елемент в контекста на индустрията на изживяванията, допринася за устойчивото развитие на туризма, както и за запазването на околната среда за бъдещите поколения.

III. НАУЧНИ И ПРАКТИКО-ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ НА ТРУДА:

Дисертационният труд има значим принос за науката и развитието на екологичния туризъм в България. Основните приносни моменти могат да се разгледат и оценят в две групи – научни приноси и практико-приложни приноси. Те могат да бъдат изведени в следния ред:

Теоретични приноси:

1) Дефинирана е теоретичната специфика на екологичния туризъм чрез изследване връзките и зависимостите между понятията „екология“, „образование“ и „изживявания“. Този принос е от съществено значение за разбирането на взаимодействието между тези три направления и тяхното въздействие върху екологичния туризъм.

Научни приноси:

1) Идентифицирани са наличието на нови възможности за разнообразяване на екологичните туристически пътувания чрез засилване на образователния елемент в тях. Този принос е особено важен, тъй като образованието играе ключова роля в устойчивото развитие на екологичния туризъм.

2) Установено е мястото на изживяванията в екологичния туризъм в посока неговото развитие. Този принос е от изключителна важност, тъй като изживяванията играят съществена роля в повишаването на туристическата атрактивност на дадено място.

Практико-приложни приноси:

1) Предложен е модел за разработване на нови еко-програми с образователна цел и акцент върху изживяванията, с дигитално приложение. Този модел позволява на туристите да потребяват еко-пътувания до нови места, да развиват специфични интереси, като същевременно се насърчава устойчивото развитие на туризма чрез разработените програми, съобразени с природната среда и насочени към нейното опазване.

Бъдещето на екологичния туризъм с образователна цел и акцент върху изживяванията е обнадеждаващо, защото тенденциите в потребителското търсене в България и по света са в посока на увеличаване на интереса към този вид туризъм. Успешното управление на разработената за тази цел дигитална платформа, е динамичен и непрекъснат процес, включващ сложна система от знания, опит, умения и

технологичен подход. Постиженията на настоящия труд представляват решителна подкрепа за развитието на екологичния туризъм в България.

IV. ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Емилова, И., А. Савова, *Възможности за изживявания чрез екологичния туризъм*, Конференция "Туризмът и глобалните кризи", Великотърновски университет "Св. Св. Кирил и Методии", изд. "Ай анд би" 2021, ISBN: 978-619-7281-73-6, стр. 686-696
2. Емилова, И., А. Савова, *Изследване на мотивите и възможностите за нови изживявания чрез различни форми на екологичен туризъм*, Списание "Недвижими имоти и бизнес", Том V (2), ISSN (Print) - 2603-2759, ISSN (Online)-2603-2767, стр. 111-118, реферирано в CEEOL; EBSCO, <http://realestatejournal-bg.org/images/doc/vol-5-2/05.pdf>
3. Емилова, И., А. Савова, *Образованието като възможност за нови изживявания чрез екологичен туризъм*, Международна научно – практическа конференция „Икономика и бизнес в постпандемичния свят“, Департамент "Администрация и управление", Департамент "Икономика", Нов български университет, издател: АСКОНИ-ИЗДАТ, ISBN 978-954-383-140-1, стр. 503-514.
4. Савова, А., Р. Берберова, *Потенциал за развитие на екологичен туризъм в района на язовир Огняново*, Годишник на департамент „Природни науки“, ISSN 2367-6302, 2020-2021, с. 10-15, реферирано в CEEOL, <https://naturalsciences.nbu.bg/bg/godishnik-na-department-prirodni-nauki>
5. Савова, А., *Дигитални възможности за образование и нови стандарти при екологичните туристически пътувания*, Юбилейната научно-практическа конференция „Академични ценности и дигитални трансформации – мисия, стандарти и лидерство в образованието“, 2022 (под печат), реферирано в CEEOL; EBSCO
6. Савова, А., Р. Берберова, *Развитие на орнитологичен туризъм в Кресненското дефиле - възможност за опазване на белоглавия лешояд (Gyps fulvus)*, Годишник на департамент "Природни науки", ISSN 2367-6302 (под печат), реферирано в CEEOL.
7. Emilova I., A. Stoyanova, *Digital Models Related to the New Tourist Priorities and Needs*, International Scientific-practical journal ENDLESS LIGHT in SCIENCE, 17th December 2022, Impact Factor: SJIF 2019 - 5.11, 2020 - 5.497, ISI 2019 – 0.172, DOI 10.24412/2709-1201-2022-128-134, p. 128 - 134, CyberLeninka: <https://cyberleninka.ru/journal/n/endless-light-in-science?i=1117722>
8. Стоянова А., *Изследване на възможностите за развитие на флорален туризъм у нас по примера на добрите Европейски практики*, Международна научно-практическа конференция „Социокултурните кодове на съвременното развитие“, (под печат), гр. Пловдив, 17-19 Март 2023